

НАРОДНА СКУПШТИНА

XIV.
РЕДОВНИ САСТАНАК

31. МАЈА 1912. ГОДИНЕ

ВАНРЕДАН САЗИВ
ПЕРИОДЕ 1912—1915. ГОД.

XIV. РЕДОВНИ САСТАНАК НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

држан 31. маја 1912. године у Београду

ПРЕДСЕДАВАЛИ:

ПРЕДСЕДНИК,

Анд. Николић

и ПОТПРЕДСЕДНИК,

Коста Стојановић

СЕКРЕТАР,

Д-р Велизар Јанковић

Присутни сва господа Министри сем Министра Војног.

Почетак у 9 часова пре подне.

Председник, Анд. Николић. — Отварам четрнаести редовни састанак.

Изволите чути протокол пређашњег састанка.

Секретар, Д-р Велизар Јанковић прочита протокол пређашњег састанка.

Председник, Анд. Николић. — Има ли примедба на протокол? (Нема).

Протокол је примљен.

Изволите чути шта је дошло за Скупштину.

Секретар, Д-р Велизар Јанковић саопштава молбу Ђорђа Милошевића, свештеника из Винче под Бр. 992, који моли, да се ослободи плаћања порезе на риболов.

Председник, Анд. Николић. — Изволите чути две интервеладије.

Секретар, Д-р Велизар Јанковић саопштава интервеладију Мих. Ђорђевића на г. Министра Унутрашњих Дела, о нераду полициске власти среза космајског по тузиби Марка Томића из Цардана за плаћенину; и интервеладију г. Рад. Агатонића на г. Министра Просвете о кривци Веде Павловића, учитеља у Нишу. (Види прилог на крају овог записника).

Председник, Анд. Николић. — Изволите чути извештај одбора за образовање нових општина.

Секретар, Др. Велизар Јанковић саопштава извештај одбора:

а) о одвајању села Стогазовца од општине д. соколовичке;

б) о одвајању села Градца од општине бадњевачке; и

в) о одвајању села Урманице од општине Дреновачке, који гласе:

Народној Скупштини,

Одбор је прегледао сва акта Министарства Унутрашњих Дела од 28. априла 1912. год. ПБр. 7308

стиноградски издана 1912.

упућени Народној Скупштини о одвајању села Стогазовца од општине дово-соколовичке, за спајање са општином валевском у срезу заглавском округа тимочког.

Пошто су испуњени услови члана 6. 7. и 8. закона о општинама — то је одбор мишљења да би требало одобрити селу Стогазовцу од општине дово-соколовичке да се одвоји и споји са општином валевском у срезу заглавском округа тимочког.

29. маја. 1912 год.

Београд.

Секретар,
Давид Карић

Председник одбора,
Љуба Р. Јовановић

Чланови:

Давид Карић, Михаило Јовановић, Јеротије М. Лукић, Милош Бранковић (одваја се).

Одвојено мишљење

Палазим да нека законских услова, да се село Стогазовац може одвојити од своје досадање општине дово-соколовичке и спојити са општином валевском из ових разлога:

1. Што село Стогазовац броји 116 правних гласача, а за одвајање гласало је 44 а против одвајања 28 гласача, дакле скоро једна половина од целокупног броја правних гласача није се изјаснило за одвајање;

2. Што би се овим одвајањем општина д. соколовичка, која је у сваком погледу исправна свела на испод 150 пореских глава и тиме ослабили у толикој мери, да не би могла поднети све оне трошкове које једна општина сносити мора; и

3. Што сама молба селана села Стогазовца за одвајање долази у супрот, са ранијом молбом, којом је тражено одвајање истог села од општине валевске а спајање са општином д. соколовичком. То питање о одвајању села Стогазовца од општине валевске и спајање с општином д. соколовичком решено је у Народној Скупштини прошле године.

и после неузне године дана, исто село опет тражи да се врати општини валевској што не би требало допустити, да се овакве појаве дешавају.

29. маја 1912. год.

Београд Милош Бранковић

Народној Скупштини,

Одбор за разгрупписавање општина расмотрио је сва односна акта и предлог г. Министра Унутрашњих дела од 9. маја тек. год. ПБр. 7946, да се село Градац одвоји од своје садање општине бадњевачке у срезу лепеничком окр. крагујевачком и споји са општином жировничком у срезу крагујевачком истог округа на је нашао:

Да нема места, да се село Градац од своје досадашње општине бадњевачке одвоји из ових разлога:

1. Што Градац мора и даље остати у саставу са школском и црквеном општином бадњевачком, те би отуда настали сукоби због невршење дужности у погледу према школи и цркви од стране села Градца.

2. Што село Градац има плаћање заједничког дуга са селом Бадњевцем Управи Фондова, те би отуда такође постојали чешћи сукоби и чешће жалбе због невршања своје обавезе у погледу отплате дуга Управи Фондова.

3. Што између села Градца и села Жировнице општине жировничке, са којом се Градац село жели спојити тече река „Левеница“, која се врло често излива на свога корита, а преко реке „Левенице“ нема сигурне бундарије, те би чешће пута био онемогућен одлазак грађана села Градца у општину жировничку, са којом се жели село Градац да споји; и,

4. Што је селу Градцу ближе село Бадњевцац своје садање општине бадњевачке у коме је и општинска судница него село Жировница општине жировничке у коме је општинска судница а са којом се село Градац жели спојити.

Са ових разлога предлажемо Народној Скупштини да изводи решити:

Да се селу Градцу не одобри одвајање од своје садање општине бадњевачке у срезу лепеничком округу крагујевачком и спајање са општином жировничком среза и округа крагујевачког.

За известиона одређен је г. Милош Бранковић.

29. маја 1912. год.

Београд

Председник одбора

Љуб. Р. Јовановић

за

Секретара одбора

члан

Михајло Јовановић

Чланови:

Ј. М. Лукић, Михајло Јовановић, Мил. Бранковић, Давид Карић (одваја се)

Одвојено мишљење:

Намазим да има законских услова да се село Градац може одвојити од досадање своје општине бадњевачке среза лепеничког и спојити се са општином жировничком у срезу крагујевачком округа крагујевачког из ових разлога:

1. Што Градац не мора и даље остати у саставу са школском општином бадњевачком јер на многа места у Србији више политичких општина састављају другу школску општину, на им то ништа на путу не стоји, нити пак сметњу прави, већ по сразмери својих пореских глава школске и црквене терете подносе.

2. Тако исто селу Градцу одвајање од општине бадњевачке не смета ни плаћање дуга Управи Фондова за узету кошевску храну, јер сваки дужник дао је писмену обавезу на своје дуговање, па према томе тачно се зна, колико сељани села Градца имају платити дуга Управи Фондова.

3. Село Градац појединачно је удаљено и од Бадњевца и Жировнице, само је са Жировницом везано добрим окружним друмом, а са Бадњевцем није, и на окружном друму постоји бундарија на реци Левеници, преко које ће сељани прелазити приликом путовања у Жировницу, а на против за Бадњевца када путују морају прелазити преко балвана (моштанице), који се налази на реци Левеници, а који прелазак није сигуран за сељане када река Левеница придође. А да је Жировница везана са Градцем добрим окружним друмом, то се види из акта начелника среза крагујевачког од 4. маја 1912. године Бр. 7210.

4. Сем тога, село Градац када би и даље остало са Бадњевцем, има да путује среској канцеларији која се налази у Рачи 3 сата и мора да пролази кроз Жировницу, и да пролази поред саме општине жировничке са којом жели спојити се. А међутим када се са Жировницом споји, онда ће Градац припасти срезу крагујевачком, који се налази у Крагујевцу где се налази и Окружно Начелство и Првостепени Суд и Окружна Команда и Гимназија и Вина и вижа и Вина Женска Школа и месна контрола итд. где поред својих послова у срезу могу истог дана посршивати и у осталим надлежностима своје послове ако их који буде имао. А нарочито још и зато, што је село Градац везано железничком пругом са Крагујевцем где свако лице за 0-40 п. д. може отпутовити у Крагујевац.

5. Па пошто је законом о општинама остављена слободна воља грађанима једног села да се могу дружити са овом или оном општином и пошто у овом случају нема ограничења из чл. 6. и 7. закона о општинама то сам мишљења, да би требало учинити по жели грађана села Градца и допустити да се одвоје од општине бадњевачке и своје са општином жировничком, јер се тиме не крпе правни интереси општине бадњевачке, нити пак има какве законе сметње.

Давид Карић.

Народној Скупштини

Одбор је прегледао акта Министарства Унутрашњих Дела од 10. маја 1912. год. ПБр. 7896 упућена Народној Скупштини, а по предмету одвајања села *Урманице* од општине дреновачке у срезу пчињском и спајање са општином *Белишевском* у срезу *пољаничком* округа врањског.

Па пошто су испуњени услови чл. 6. 7. и 8. закона о општинама, то је одбор мишљења: да би требало одобрити да се село *Урманце* одвоји од

општинне дреновачке у срезу ичињском и своји са општинном белшињском у срезу пољанчком округа врањског.

29. маја 1912. год.

Београд.

Председник одбора,
Љуб. Р. Јовановић.

Секретар,
Давид Карић

Чланови:

Ј. М. Луквић, Михајло Јовановић, Давид Карић

Председник, Анд. Николић. — Извештај ћемо ставити на дневни ред.

Прелазимо на питање.

Господо, ја имам да резервишем Скупштини поводом жалбе, коју је поднео посланик г. др. Велизар Јанковић на рђаво редиговање стенографског записника. Ја сам наредио да се учини истрага по томе, и чиновник, који је одређен да пише на то — то је неки стенограф — поднео ми је извештај о томе. И, господо, на жалост, онако је како се г. посланик тузио. Доста, један од господи посланика кад је имао да поправи свој говор у стенографском рукопису — а то значи само да поправи стил, редакцију — доста је ту увео речи, које се не би смеле ни у Скупштини да кажу и које не би требале да буду штампане, а нарочито речи: ви сте „неваљалац“ и „таквим вашим глумним понашањем“.

Ја сам, господо, био незадовољан тиме, што је у канцеларији могло тако што да прође, али чиновник, који је на томе радио, извинио ми се, да је он управо поверовао господину посланику, да је ту била просто злоупотреба поверења. А како ми журимо да стенографске белешке што пре иду у штампарију, то се оно промакао.

Ја ћу питати, да се то у будуће не деси (чује се: који је тај посланик?) То је г. Илија Анђелковић, и мени је жао што он није овде, на да се извини пред Скупштином. Ја ћу наредити да се у овом погледу много строжије ради. Може се у говору променити стил, редакција, али не смеју се додати увреде за своје другове. И да су те увреде речене у Скупштини, председник би могао реагирати, а друго, могао би реагирати и dotyчни посланик, коме су те увреде упућене. Овако је то — ја морам ту тешку реч да кажем — прокријумчарено.

Ја ћу се старати да то више не буде.

Радослав Агатовић. — Господине председниче, ја бих вас молио, да обратите пажњу директору стенографских белешака на бољу коректуру, јер налазе такве погрешке, које покваре цео списак.

Председник, Анд. Николић. — Са коректуром господа посланици се сад хвале, веле да је сад боља коректура.

Господин Министар Просвете има да одговори на питање господина посланика Стојана Николића.

Министар Просвете, Љубомир Јовановић. — Господин посланик Николић упутно ми је питање ове садржине:

Констатирају како град Лесковац има четвороразредну гимназију, како је према величини и на-

претку самога града одавно настала потреба да се ова нижа гимназија подигне на степен више гимназије.

Господин посланик каже у своме питању ово: „Пошто надлежни нису хтели сами да униде ову потребу, за Лесковац, и Лесковчане, то су грађани неколико година већ чинили покушај и молбили господина Министра Просвете, да се у Лесковцу отвори бар за сада V и VI разред гимназије.“

Таква молба грађана лесковачких за отварање V и VI разреда гимназије — поднета је Господину Министру Просвете и сада са потребном таксом и са потписима највиђенијих грађана.

Поводом овога налазимо се побуђени да питамо Господина Министра Просвете:

1. Да ли је упознат и са ранијом, а и садашњом молбом грађана лесковачких, који моле за отварање V и VI разреда гимназије у Лесковцу, и,

2. Хоће ли да предузме потребан корак да Лесковац у идућој школској години добије V и VI разред гимназије т. ј. да се садашња четвороразредна подигне на степен шесторазредне гимназије?

На ово питање част ми је одговорити: да сам ја сам по својој иницијативи, и не чекајући ни од кога у овом погледу да не што год подстиче, чинио корак да се жели лесковачких грађана и потреба Лесковца, колико је у мајој власти, колико по закону могу, оствари.

Ја сам још крајем прошле године тражио од директора гимназије, да ми поднесе извештај са потребним подацима, из којих ће се моћи видети, има ли законске могућности да се у Лесковцу отвори пети и шести разред гимназије. Ја сам такав извештај добио и после тога учинио сам кораке код Главног Просветног Савета још 19. фебруара ове године тражећи по закону, члан 4. закон о средњим школама, мишљење о томе претварају данашње четвороразредне лесковачке гимназије у шесторазредну. О томе је Просветни Савет већаша, одредио је био нарочите резервенте, и на синоћном састанку одлучио је, да се може и да треба у Лесковцу ову четвороразредну гимназију преобратити у шесторазредну средњу школу. Али сад настаје једна разлика у жељи лесковачких грађана, која је исказана у молби, и мишљењу Просветног Савета и кога. Лесковачки грађани желе гимназију, противно ономе што се чује, како Министри и господа хоће само да отворе гимназије, а народ тражи некакву другу школу, тражи гимназију и ништа друго.

Ја сам међутим био мишљења, да би у Лесковцу требало отворити нарочито школу, која би имала реални карактер, која би имала као основу карактер наше реалке, да има поред тога и одсек за спремање за практични живот. Ја мислим да не треба да говорим, како је Лесковац врло напредан, како су људи врло спремни и напредни у практичном животу и како их у томе правцу треба и помагати. Ја сам у томе смислу и тражио мишљење грађана лесковачких, али су они остали при томе да хоће гимназију, а ако никако не може гимназија, оно да буде реалка. Просветни Савет је дао мишљење, да према садашњем стању нашег законодавства, може да буде тако гимназија или реалка, и дао је мишљење да

буде реалка. Ја сам намерао да то мишљење усвојим, и урадићу све што треба, па да се од почетка нове школске године тамо заснује шесто-разредна реалка.

Стојан Николић. — Задовољан сам одговором Г. Министра.

Председник, Анд. Николић. — Прелазимо на дневни ред. Прва је тачка дневног реда избор чувара Народне Скупштине. По чл. 153. закона о пословном реду у Народној Скупштини чувара Народне Скупштине бира Скупштина на предлог свога председника за време скупштинске периоде. Овај би избор вредно док буде трајао периода скупштинска, дакле, 1912., 1913., 1914. и 1915. год. Хоћете ли, госнодо да бирамо нарочитим листићима, или да ја предложим? (Чује се: Предложите ми). Ја би предложио истога господина, који и сад ту дужност врши, и који је и до сад са добрим успехом вршио, — то је г. Миленко Чабрић. (Прима се).

Објављујем да је за периоду 1912., 1913., 1914. и 1915. год. изабран за чувара Народне Скупштине г. Миленко Чабрић.

Прелазимо на другу тачку дневног реда, а то је одговор Г. Министра Народне Привреде на интервелацiju г. г. Лапчевића и Кацлеровића.

Има реч Г. Министар Народне Привреде.

Министар Народне Привреде, Милан Канетановић. — Госнода посланици Драгиша Лапчевић и Триша Кацлеровић, увутили су интервелацiju на г. Министра Народне Привреде и жале се на његово држање и држање органа државних власти, што су до крајности нехатни у вршењу одредаба закона о радњама, те за то и по други пут питају Министра: чини правда овакво своје и државних органа држање и хоће ли ма у дванаестом часу да поправи то своје држање према животним интересима радничке класе и да учини све да се савесно у целој земљи врше све одредбе у закону, које радничкој класи гарантују заштиту, осигурање и бољи живот.

Госнода посланици, из ове интервелацije изгледало би: да се одредбе закона о радњама не извршују, да се по томе закону није ништа радilo. Међу тим то не стоји. Није тако. Може бити да се нису могле све одредбе из чисто материјалне немогућности извести до краја; али да је рађено по томе закону, да су од њега и послодавци и радници имали велике користи, ја ћу вам овде доказати.

Закон о радњама, који је дошао место старе еснафске уредбе, која је преко пола века регулисавала односе између послодавца и радника, не само да је регулисао односе онакве какви су данас него је увео и много уставове, институције које свака за себе захтевају детаљно проучавање и познавање односа између послодавца и радника. По чл. 16. закона о радњама Министар Народне Привреде има да провине правила за полагање мајсторских испита за поједине занате. Та су правила прописана и ево их овде. То је био један велики, отелан посао и он је урађен. У Министарству су та правила прописана прво за свих тридест заната који су предвиђени у члану 13.

зак. о радњама, за које мајсторски кандидати испит полажу у Министарству пред стручњацима.

Осим тога Министарство је израдило још неки двадесет и пет правила за полагање мајсторских испита. Сав је овај посао захтевао неоспорно доста времена, јер пре увођења закона о радњама ово није било свршено. Нема ни пуна година дана од како је закон о радњама уведен а то је све морало да се сврши. По члану 43. закона о радњама образован је стручни одбор ради давања стручног мишљења односно подзања грађевина и инсталација машинских. За тај одбор прописани су правилници, које предвиђа члан 44. закона о радњама а који обухватају одредбе о том како се прегледају грађевине, машинске инсталације, електрична постројења и т. д. То је посао, који нису могли радити обични чиновници Министарства Привреде, већ су се за њих морали консултирати технички стручњаци.

Члан 47. закона о радњама тражи да се провине раднички уговор. Текст тога уговора прописан је. Министарство је о овоме консултирало и Коморе.

Питање о радном времену, који додире чл. 60. закона о радњама, оно је може бити поред питања о осигурању, једно од најсуптилнијих питања у целом закону о радњама. Приликом увођења закона о радњама морало је се позити колико на интерес радника, толико и на интерес послодавца. Може бити да је овај закон о радњама ступио у живот пре 20 година, не овакав какав је данас, он би поступном еволуцијом могао да регулише односе између радника и послодавца и данас не би био имали толико великих мука, као што имамо данас приликом увођења у живот овога закона. Колико је ово питање о радном времену залетено, најбољи је доказ то, што ни саме коморе нису биле у стању да се сложе и да даду дефинитивни предлог о распореду радног времена и онда сасвим је логична последица била та, да ни Министарство Народне Привреде није могло да буде онако строго, ригурозно, приликом примене одредаба, које се односе на распоред радног времена.

Баш сада у Француском Парламенту има један предлог о повећању радног времена. Тражи се за извесне гране, за извесне бранше, да се радно време повећа. Тако је било озбиљних људи, ренубликанаца, који су тражили да се повећа радно време за извесне бранше, за извесне сезонске послове на 12 часова. Ми смо у овоме питању били и сувише либерални, и сувише напредни, кад смо одредили једно исто радно време за све радње.

(*Драгиша Лапчевић:* Дакле може се бити и сувише напредан.) Кад би смо нас послушали, ја мислим да би смо били и сувише напредни.

Ја сам хтео да нагласим, да ово питање о радном времену не може онако шаблонски да се реши, па да се каже: радно време је толико и толико за све бранше и за све раднике. Друкчије се решава питање о радном времену кад један радник непрестано стоји поред ватре, а друкчије се решава питање о радном времену кад један радник у штампарији, приликом окретања једне

машине, која избадује новине, само стоји и приха новине. Друкчије се мора решити питање о радном времену, кад један радник ради на чистом ваздуху, у отвореном простору, а друкчије кад он ради у затвореном простору.

Друкчије мора да се реши питање о радном времену, кад радник мора целога дана да је на ногама без одмора, а друкчије кад седи.

Ја сам ово наговестио само зато, да покажем, да то питање о радном времену не може шаблонски да се реши, него од случаја до случаја.

Има рада за које је можда много и 9 сати, а има радњи, које сасвим комотно могу да издрже и 12 сати. Према томе, и ово питање о распореду радног времена је веома суштинско питање, и ми га морамо решити узајамним договором и, проучавањем прилика у појединим радњама. Зато, господо, не можемо то питање тако одједанпут и на пречад решити.

По чл. 70. закона о радњама, треба да се пропису и радничка правила, која треба да одобре Индустриска и Радничка Комора, а ако се ове коморе не сложе, спорно питање има да реши Министар Народне Привреде (*Драгиша Лапчевић*: У корист послодавца!) У корист и једних и других, водећи увек рачуна о томе да смо хришћани и да волимо нашег ближњег исто онако као што волимо и самог себе, и да да волимо истину изнад свега г. Лапчевићу!

Пошто се комора нису сложили на радничка правила, она су узета у претрес у самом Министарству на једној широј конференцији. На ту конференцију позвати су и делегати Радничке Коморе два пут, али они нису дошли, и онда је, наравно, Министарство Народне Привреде морало само прићи томе послу и овај ће посао за неколико дана бити готов.

У чл. 78. закона о радњама тражи се, да се пропису правила о полагању помоћничких асистата. И та је одредба закона извршена. Правила су прописана и публицирана. За расправу спорова између послодавца и радника, закон предвиђа суд добрих људи. Оно је једна нова установа. Ми се сви надамо најбољим резултатима од ње. Зато се прилично пролисила овог статута, ових правила, по којима ће Суд Добрих Људи да се организује и да ради, морамо обавриво прићи томе послу.

Тај је статут готов и он је публициран. Имало је само да се приђе избору судија. Хоће ли то бити месец дана пре или после, то не мења ствар. Ја сам задржао избор судија тога суда само зато, што смо имали изборе народних посланика. Ја сам мислио да за време избора народних посланика не би требало улетати унутра и ову ствар. То ће такође бити овога месеца решено и ми ћемо Суд Добрих Људи имати у најкраћем времену.

Нарочиту пажњу је Министарство обратило на вођењу професионалне организације, коју обухватају чл. 98. и 116. закона о радњама. Угледни статут урађен је. Што се није могло доћи до дефинитивног решења, томе је узрок једино онај расцеп, који нам је познат између самих занатлија.

По чл. 117.—133. образложење су коморе, четири коморе: трговачка, занатлијска, индустријска

и радничка. Трговачка, радничка и индустријска комора изабрале су већ и своје сталне коморе, остала је само Занатска која још није могла да сврши свој посао због помокуте заваде. Тај избор морао је за неко време да буде одложен. Опште занатске трговачке школе, које предвиђа закон такође су установљене. Министарство је имало доста неприлика са увођењем ових школа и спровођењем законских одредаба о обавезној настави. Оно је имало неприлика баш са оне стране са које се најмање мислило да ће се имати неприлике. Саме општине нису помагале Министарству на сусрет, нису предвиделе у буџет ни потребне позиције и правилник Уредбе о општим занатским трговачким школама у Министарству су израђене и општањене а исто тако и програми.

Законом је предвиђено да се и занатски курсеви оснивају и Министарство је ове године два таква курса основало, један лебарски а други берберски. Са резултатима тих курсева Министарство је задовољно. Да би се пак ова професионална настава још боље подигла, да бисмо имали наставу за ове опште трговачке школе Министарство је сламо питање који би се усавршавали у појединим гранама. Исто тако је Министарство волагало и одлазак појединих радника на страну.

У Министарству је савет за професионалну наставу установљен. За њега је израђен правилник и по њему се ради.

По чл. 142. зак. о радњама радници који путују из једног места у друго ради тражења посла, а не ради шетње, добијају путне билете у половину обичне цене. И тај је посао свршен и они се већ тиме користе. И ту су се морала прописати правила и издати расписе на који ће се начин то вршити.

Као што видите, господо, већ доведе, по закону о радњама урађено је много. Али оно зашто се г.г. социјалисти највише заимачиљу, то су привредна инспекција и привредни инспектори. Ја сам прошле године у буџету колико сам могао, предвидео позицију за тројицу привредних инспектора и ми их давам једно у Министарству Привреде. То је онај минимум који је закон о радњама предвидео и ја сам га прошле године увео. Међутим делокруг рада ових инспектора, врло је велики. Они по закону имају да стално обилазе сва предузећа у занатству, индустрији и у домаћој индустрији; они имају да воде надзор над извршењем закона о радњама да проучавају привредне и радне односе у земљи и да прибарају материјал о свестраном кретању тих односа.

Као што видите делокруг њиховог рада је огроман и онда је сасвим природно да се није могло све да постигне и при најбољој вољи. Ја ћу се са господом социјалистима сложити да је овај број привредних инспектора мали и да треба да се повећа. У колико до мене зависи ја ћу са своје стране то прихватити. Ако не буде могућности да имамо сталне привредне инспекторе ми ћемо се послужити хонорарним по појединим местима. Ја мислим да би чак било мило да буде по један привредни инспектор за део округ. Као што видите у Министарству Привреде и код мене најбоља

је воља да изађемо и томе питању на сусрет те да га правилно решимо.

Па ипак, господо, ни једна молба, која је била до данас упућена привредној инспекцији, није остала неислеђена, т. ј. она је упућена правилним током на решавање и по свакој молби урађено је онолико, колико је време и материјална могућност допуштала да се уради. Инспектори обилазе поједине радње не само овде у Београду, него су одлазили и у Лесковац, и у Параћини. У Параћину су ипр. нашли нешто што не би требало да буде и то су забранили. (*Д. Лаичевић*: А у Лесковцу?) Ја излазим овде на сусрет и кажем оно исто, што би сте и ви хтели рећи.

Чак и сами властодавци увидели су оправдане разлоге привредног инспектора, који је обилазио једну фабрику, и учинили су са своје стране све што је требало учинити. То што је било у једној фабрици, то ће бити и у другој, трећој и свуда редом, али за све ове прегледе треба времена. Није могуће са старим навикама одједанпут да се пречине, треба поступно и важљиво улазити у решавање ових односа.

Већ ова непупа година дана била је довољна да се запазе поједине незгоде у закону о радњама. У Министарству се је већ морало да помисли на поједине измене. Те су измене спремане и идуће сесије, кад се будемо састали овде, ја ћу их изнетети пред Народну Скупштину.

(*Д. Лаичевић*: То је, дакле, parola за ново гажење закона о радњама).

Г. Лаичевићу, ја сам вам рекао да сам ја Хришћанин и да волим свога ближњег исто онако као и себе самога. Ви то не разумете, ја сам уверен, али ја ћу се управљати само према својим погледима. Ви унапред кажете да ће бити гажење закона, а још нисам ни рекао у коме смислу желим да вам предложим измене у овоме закону. Ето, видите, са каквим идејама господа социјалисти улазе овде да раде један овако озбиљан посао.

Ја сам наговестио да ћемо неке измене са којима се буде Скупштина сложила изнети. Може бити да се ви већете с њима сложити, али оно што буде већина казала, биће меродавно и за вас.

Нијесутилније питање, господо, питање на које су гласом ударили баш и господа социјалисти, то је питање о радничком обезбеђењу. Ми смо до сада имали већ неколико врста обезбеђења: имали смо осигурања за пензију и за сахрану. То су, господо, била осигурања која су засновали људи науке и невични, људи који нису били познати са науком о осигурању. Ја не бих био рад да пођемо трагом њиховим и то баш за то што волим овај закон о радњама и што много полажем на радничко обезбеђење. Зато ја и не бих хтео да сада на врат на нос урадим нешто што би идуће године одмах морали да укидамо или суспендујемо. А, да је од моје стране било најбоље воље да изиђемо на сусрет не само господи социјалистима него и свима радницима у опште те да уведемо радничко осигурање, доказ вам је то: што сам ради овога послао човека који је до сада простудирао како је овај суитилац посао свршен у Хрватској, Мањарској, Аустро-Угарској и Немачкој.

Тај ће се човек кроз који дан вратити овамо и ово што су друге културне државе на врат на нос, под утицајем може бити социјалиста, ненажљиво свршиле и урадиле и што се код њих показало као лоше, ми ћемо то одмах уочити и користећи се њиховим искуством старати се да се те лоше стране радничког осигурања код нас не уведу.

Као што видите, господо, на овом питању у Министарству је рађено, и то позако и опрезно са жељом да се овај посао добро и правилно утврди. И чим се овај један изасланик врати, министарство ће послати другог изасланика, да ово питање простудира у Француској, Белгији, и у француским Кантонима Швајцарске. И то ће бити у току 2—3 месеца. Кад све то буде готово и кад сам овај материјал будемо прибрали, онда ћемо, мислим, са мирном савешћу моћи да приђемо детаљном извођењу радничког осигурања и онда нећемо са радничким осигурањем проћи овако, као што су прошла укупна и посмртна друштва.

Ја господо посланике нећу да замарам овим питањем. Ја сам на интерпелацију г. г. социјалистичких посланика одговорио и мислим, да су г. г. посланици имали мало више стрпљења, они не би ову интерпелацију ни подносили. Али може бити да је њима и овом приликом требало да пронађирају са својим теоријама. Ја противу тога немам ништа; ја сам Народном Представништву дао доказа да је у Министарству Народне Привреде рађено по закону о радњама, да је рађено важљиво и опрезно, и оно што је најважније у овоме закону, радничко обезбеђење, да смо ту и да га заведемо.

Ја сам своју реч казао, а на господи посланицима је да цене: колико сам својој дужности одговорио.

Председник, Анд. Николић. — Има реч г. Триша Кацлеровић.

Триша Кацлеровић. — Господо посланици, кад г. Министар, као главни инспектор овога покрета за угушвање закона о радњама, у погледу одредаба за заштиту и осигурање радника, сматра да радници немају права да траже испуњавање, извршивање тога закона да би сачували своје тело, свој живот и своју будућност, и кад он ту очајну борбу радника за заштиту своју назива нарадирањем, онда се најбоље види каквог је расположења он према радницима, ту човек треба да има већу количину стрпљења па да не употреби мало јачу и оштрију реакцију против таквог Министровог држања.

Таквим тоном говорио је овај исти г. Министар и пре 8 месеци кад сам у октобру прошле године поднео интерпелацију због гажења и због неизвршавања закона о радњама у погледу на раднике. И тада је још терана мета са свију страна од меродавних фактора и са законом и са радницима и њиховим потребама и захтевима. Шегу је терао сам г. Министар, шегу су терали и државни чиновници, на шегу су терали и они против којих је закон о радњама донесен, да се капиталисте обуздају према радницима у експлоатацији.

Тада није било апсолутно ни једне установе, коју закон предвиђа, рад је реч о заштити и осигурању.

graju radnika. Tada je bio Zakon mrtvo slovo na artiji. To je priznao i g. Ministar javno u Skupštini (Ministar Narodne Privrede *Milan Kacetanović*: a danas nije). Istim tonom, istim redom misli, ko hoće da se увери о томе нека прочита мањске стенографске белешке, одговарао г. Министар и онда као што одговара и данас. Ја га питам, ми га питамо: шта је било са одредбама о заштити и осигурању радника, зашто се те одредбе о заштити и осигурању радника не изводе и не примењују, а он прича жени у Народној Скупштини о томе, како је израдио 25 правила о полагању мајсторских испита, прича о томе, како постоји расцеп између занатлија и како је имао гдњу кубуру док је рашно питање о оснажским организацијама и прича нам масу других ствари које немају везе са радом о осигурању и заштити радника.

Једно је од овога двога: или г. Министар не разуме значај смисла социјалне политике, значај и смисла радничког законодавства или хоће и даље да тера шегу са тим законом и нама свима радницима у брк и даље да се смеје.

Г. Министар је онда дао реч да ће се закон извршити, он је рекао, закон се мора извршити (Министар Народне Привrede, *Milan Kacetanović*: и данас стојим на томе.) Али и данас после 8 месеци, то можемо смело рећи, стање није ни мало измешено. Сем добивене повластице за возњу, која се такође широм целе Србије изиграва чак и у већим културним местима, а изиграва се на тај начин што неће општинске власти уверења да потврђују за те повластице, и сем једне бедне привредне инспекције, која је одмах у почетку показала да нема довољно ни способности ни добре воље за тај посао за који се одређује и нема смисла за тај посао, чак да нема ни довољно и објективности, — све је остало по старске као што је било пре 8 месеци кад је г. Министар Привrede одговарао на нашу интерпелацију.

Господе, радници данас поред закона о заштити и осигурању радника немају закона немају заштите и осигурања. И данас је такође закон о радњима мртво slovo на артији као што је то био првога јула 1910. год. и пре 8 месеци.

Г. Министар није одржао дагу реч да ће закон примењивати. И наша ранија сумња да он нема ни личне способности и воље, да се један он најважнијих, најкултурнијих и најзначајнијих закона у нашем друштвеном и државном животу извршије и да он то неће. Та наша сумња остварује се, и од сумње остаје непоколебљиво уверење.

Није тешко ни овога пута на основу материјала који је сам г. Министар показао и који ћу и ја у своје говору показати, да се утврди да је г. Министар тај први и најглавнији инспиратор, доховни отац за компромитовање и угушивање закона о радњима. (Министар Народне Привrede, *Milan Kacetanović*: Са вама се слаже само г. Лаичевић, нико вам не одобрава). Слажу се радници г. Министре а то је за нас најважније. Најбоље је да се слаже са нама онај фактор и чиниоц који се бори против овакве наше политике и који

има данас црно разлога да пред најширом јавношћу нај- енергичније протестује и то је за нас доводно.

Поред тога г. Министар Народне Привrede, то је очигледно, морао је оставити утисак и на господу народне посланике, да он нема смисла за решавање ових питања за вођење социјалне политике.

Треће да закон о радњима постоји за г. Министра сако у толико у колико се односи на послодавце, на предузетнике, на капиталисте и он само с њима разговара и само с њима ради и о њима се стара. И четврто да он ствара читав један систем, односно влада и његова партија из својих чиновника стварају читав систем за дефинитивно компромитовање и упронашћивање овога закона, за убијање сваке важности и угледа овог закона у очима власти и послодавца.

Господе, безброј тужби, безброј жалби, безброј молби, безброј записки радничке класе из целе Србије почев од Вајине Баште, од Вршке Чуке, од најудаљенијих крајева па до Београда, леже једним делом путем писмених жалба, другим делом путем телеграфа, трећим делом путем представака Радничке Коморе, четвртим делом путем штампе, пред г. Министром Привrede о томе како се закон о радњима у најбитнијим у најелементарнијим одредбама за раднике гнаи.

И г. Министар још има сад куражи да каже како се тај закон примењује, како он не види у чему је то гажење закона, да то не постоји што ми овде тврдимо, што смо тврдили раније и што у опште радничка класа тврди.

Али ми овде опет категорички тврдимо да још и данас се закон о радњима не извршије ни у погледу дужине радног времена, ни у погледу максималног радног времена, ни у погледу заштите деце, ни у погледу заштите жена, ни у погледу одредаба о ноћном раду, ни у погледу недељног одмора, ни у погледу хигијене раднице, ни у погледу обезбеђења машинских постројења за обезбеду радника од несрећних случајева, ни у погледу осигурања у болести, ни у погледу осигурања у несрећним смртним случајевима, ни у погледу суда добрих људи, ни у погледу привредне инспекције. То су једанаест најважнијих питања из области заштите и осигурања радника која се данас апсолутно не решавају, која се не уводе у живот у корист радничке класе. А ово што сам споменуо јесте језгро и овог закона и социјалне политике.

Ово је језгро радничког законодавства онога дела закона о радњима који се односи на интересе радничке класе.

Да би ваи у детаљима показао истинитост ових наших тврђења ја ћу се с неколико речи задржати у општим цртама на свакој од ових тачака.

Закон о радњима у чл. 60. каже да максимум радног времена у занатским и индустријским предузећима јесте десет односно дванајест часова у трговачким радњима. Међутим г. Министар са послодавцима каже оно: радно време је и даље ограничено; он третира гажење и изигравање тога максимума. Он злоупотребљава једно право које му закон даје тј. што не, у појединим случајевима него у целим браншонама послодавачким

даје дозволу на захтев еснафа, да могу радити и дуже од 10, односно дуже од 12 часова. (*Министар Привреде*: На основу закона). То је злоупотреба закона, и то намерна злоупотреба, да се само изигра максимум.

Јер кад се појави потреба, да се радно време због сезонских послова продужи од 10 на 12 сати, онда та потреба може да се појави само од једног случаја до другог, а не за целокупну једну браншу, нпр. за ударску браншу где и нема сезоне, то је редован посао, или за какву другу браншу. Г. министар каже: еснафи траже, да се радно време продужи од 10 на 12 сати, и тој молби еснафа он без речи излази на сусрет, и тако еснафа да је свуда радно време не десет него 12 и више сати, а код трговаца и 14 и више сати.

Ми смело можемо да тврдимо да, у колико се извршење овог максимума радног времена од 10 сати односи на Министарство Привреде, у колико стоје до Министра Привреде, да се та одредба апсолутно не поштује, а у колико се она изводи у појединим предузећима, то долази од непосредног директног притиска самих радничких организација.

Где је дуго економско организовање радника дотичне бранше, ту су радници успели да сачувају овај максимум од 10 сати, па не само то, него су успели да у договору са послодавцима иду још ниже од 10 сати, и послодавци пристају на то. Дакле радничка организација је једини фактор, који данас гледа да, у колико то може прибави поштовање ове законске одредбе о максимуму радног времена која чини аз и полазну тачку социјалне политике и радничког законодавства. Ја ћу код овог питања навести само неколико примера. Трговачки помоћници у погледу изигравања одредаба о радном времену долазе на прво место. Ту се закон неизлостиво глуми. Просечно радно време код трговаца за помоћно особље јесте 14, 15 па и 16 сати, а о томе да се радње не затварају у одређено време, како је министар прописоо не треба ни говорити. Радње се стално отварају мимо законске одредбе, и максимум радног времена стално се глуми. Ја о томе нећу да наводим масу конкретних случајева и примера зато што је та ствар и сувише позната.

Члан радничке коморе за округ моравски, — поред других многобројних жалби из овог округа које постоје у Министарству Привреде у одељењу за инспекцију, — каже ово: „Државне власти овога округа ставиле су себи у задатак, да коначно изиграју закон о радњама, а нарочито одредбе које се тичу живота деце, жена и најамних радника, не радећи ништа по мојим жалбама које сам им подносио“.

У Ужичу, — примера ради наводим — стругару ужичке тивичке раднице да ту раде преко времена, по део дан и до пола ноћи једни исти радници. Ради се дакле ноћу и дану преко времена, ради се више од 10 сати. То је очигледно у противности са законском одредбом, а о томе постоје представке и у Министарству Привреде и у јавности, и о тим претставкама Министар Привреде је дуван био да води рачуна али он ни да чује за њих! Овде се ради чак и недељом.

У Прокупљу у електричном предузећу А. Јова-

новића и Коми, — а то предузеће има још неких пет других разних предузећа — радно је време 14, 16 и 18 сати. (*Чује се*: Он сам ради!) Да, тај човек ради сам зато, што је алкохолан и што већи хар, на већи пропит, и он је толико некултуран и себичан, ја ћу после, кад будем говорио о другој једној тачки додирнути и то, — да је код њега један хаос у тим предузећима, да није хтео чак себе да поштеди од несреће, него штедећи на инсталацији, њему је машина, поред многих других несрећа радничких, одсекла прсте. (*Чује се*: То је било пре 6 година.) То је било пре неки дан.

У млину Аце Поповића, председника Индустриске Коморе, радно је време од 6 сати изјутра до 9 у вече, без одмора. То чини 15 сати. Тај је млин тако близу, да се Министар преко инспектора могао о томе уверити.

У Бајиној Башти, у једном предузећу деца испод 14, 15 и 16 година раде без прекидно 16 сати. Сад је тамо штрајк банкарски и послодавци, да би салонили раднички штрајк, иду једни код другог на мобу. Та иста деца, која раде 14 до 15 сати код једног послодавца, иду на раде на мобу ноћу код другог послодавца, без одмора. Они су покушала да беже, да се спасе овог зверства и нечувеног понашања, али су их власти задржале да и даље тамо аргатују и упропашћују своје младо здравље.

У лесковачкој фабрици Илића, Теокаровића и Петровића, радно је време преко 11 часова. Г. Министар је слао тамо инспектора привредног, али он то није утврдио, јер није хтео. Ми смо овај акт добили 29. априла. Тај исти акт добио је и Министар Народне Привреде, и он до данас није ни њему апсолутно ништа урадио.

Члан Радничке Коморе, за округ ваљевски, пише: Ма да се у свима местима у Србију изигравају многе одредбе закона о радњама, у Ваљеву је то превазишло сваку меру. Радно време од 10 сати сprovedено је само у она предузећа, у којима су радници били у стању то учинити помоћу својих организација. А све професије, које су слабије организоване, раде по 14 до 16 сати. Пекарски радници раде пуних 20 сати. Грађевинарски исто тако.

Једна категорија трамвајских радника на скретницама у Београду ради стално и непрекидно 18 и по сати.

У свим кафанама, механама, и гостионицама такође се безобзирно не поштује одредба о 12 часовном радном времену. Ту се ради 15, 16, 18, па и више сати. Ја имам овде о томе масу података, које је прикупила организација али да не бих Народну Скупштину морио ја све то само сумарно констатујем.

У фабрици шенира Јечменице рад почиње од 7 сати изјутра па до 12 у подне и од 1 после подне до 7 сати увече. Са радницима и радницама раде шегрти већином женска деца испод 12 година и испод 14 година.

Ја сам примера ради, карактеристике ради, споменуо ово неколико случајева из разних места у нашој земљи да утврдим како се одредбе о радном времену брутално глуми широм целе земље. То глумљење министар толерира, а давањем дозвола о продужењу радног времена преко максимума, и ако

постоје толики беспослени радници, он то још више погоршава.

И г. Министар ако хоће овде хришћански да поступи, он мора признати ову истину. И пита г. Министра, да ли је то хришћански да и поред једног закона, који узима у заштиту утврђен максимум радног времена, и људе, и децу, и жене, да ли је то хришћански, да се тај закон не извршује, већ да се газ и да се радна снага и даље немилостиво експлоатише и сатира!

Закон каже да се деција и женска радна снага сме употребити само испод 16 година, само не на дуже време од 8 часова; да се млађи од 14 и 18 година не смеју никако употребити на рад ноћу да се млађи од 14 година не смеју употребити никако у недељне и празничне дане; да се породиља на 6 недеља пре и 6 недеља после порођаја не може и не сме употребити на рад. Па ипак се ове неколико важне законске одредбе свуда широм целе земље газе, а нарочито у фабричким предузећима. Овде, код слабе и безотпорне деције и женске радне снаге, спроводи се најсуровија, најстрашнија експлоатација и упрочишћавање.

У фабрици Илића Теодаровића и Петровића у Лесковцу противно закону, тамо раде 30 деца од 10—14 година она раде 11 сати и ноћу и дану; има 80 радника од 14—18 година који такође раде ноћу, затим има 20 женске деце од 10—14 година који раде ноћу противно закону и има 50 женске деце од 14—18 година, које такође раде ноћу, и ако је то противно закону и сви они раде више од 11 сати!!

Све ово да је хтео г. Министар, он би могао да утврди. Деца по занатским предузећима и радioniцама, нарочито шегрти и ученици, у већини случајева раде више него одрасли радници, зато што они још и данас спавају било у радioniцама било у становима својих принципала. Нека зађе г. Министар са својим инспекторима по италијанским терзиским, опанчарским, обућарским и многим другим радioniцама, па ће видети да од 2 $\frac{1}{2}$ часа у јутру шевећелија у пуном јеку већ почиње и траје до 9 и 10 сати у ноћ. Ту су ангажована деца од 12, 13 и 14 година. Она раде дуже него што треба, чак дуже него одрасли радници.

Кад је реч о газењу радног времена и о употреби деције и женске радне снаге, морам да констатујем да оно брилира у државним предузећима. У крагујевачкој фабрици има врло велики број девојчица и мушкарца испод 12 и 13 година. Они раде више него што је законом прописано, раде више од 8 часова, за једну бедну награду од 3 гроша раде и ноћу. Тако породиља раде до на један дан уочи свога порођаја. После порођаја на два три дана мора одмах долазити на рад. Нико од издржавних у тој фабрици, која је највећа у Србији, није се нашао побуђен, да узме у заштиту жене и ту невину и јадну децу, која пропадају и страдају због овако бездушне експлоатације.

Све више фабрике, нарочито радioniца памука и остале текстилне фабрике препуне су недорасле женске и деоче радне снаге. Тамо има приличан број девојчица испод 12 година, које раде за над-

вицу од 0'50 до 0'60 дан. и раде дуже но што је законом прописано; раде по 11 и више сати. Све текстилне фабрике у Београду препуне су деоче и женске радне снаге, такође и фабрике у округу врањском, и свуда се законске одредбе изигравају. Г. Министар Народне Привреде може се са својом инспекцијом уверити у истинитост овога. Али привредни инспектори не иду тамо да врше инспекцију тих предузећа, и да stanu на пут тим злоупотребама, него да врше неке сасвим друге послове.

Закон каже да ноћни рад не сме ни у ком случају да траје дуже од 10 часова, међутим широм свих могућих фабричких предузећа, и приватних, и државних, мушки и женски радници испод 18 година употребљавају се на ноћни рад, и ако то апсолутно не сме бити, и употребљавају се на дужи рад од 10 часова. Нарочито се у том погледу одликују све лесковачке и врањске ткачке фабрике, за тим електрично предузеће и остала предузећа Алексе Јовановића у Прокупљу, затим крагујевачка фабрика, ушичка ткачка фабрика, београдске фабрике, вишке фабрике и т. д.

Г. Министар ни по овој важној законској одредби није устао у одбрану живота и здравља радничке класе.

Закон каже да се сваком раднику, ма где он радио, мора осигурати недељни одмор од 36 сати. Међутим, с малим изузетком, и то тамо где постоји притисак радничких организација, тај недељни одмор не постоји ни код трговачких помоћника, ни код фабричких, ни код осталих запалских и индустријских радioniца. Г. Министар се смешка, кад ја ово спомињем. Мене његово државље већ више не чуди. Сасвим логично, јер све ово њега ни најмање не дира; он као добар хришћанин сасвим мирно гледа како се газе закон и упрочишћује радна снага наших радника (Министар Народне Привреде *М. Кавегановић*: То апсолутно не стоји. — *Драг. Лаичевић*: Фабрика Јечменице ономад је целог једног недељног дана радила!).

Закон има неколико важних одредаба о хигијени радioniца. Један врло важан услов за заштиту живота, здравља и снаге радничке класе! Међутим ни у том погледу Министар Привреде данас апсолутно ништа није предузео да се и ова законска одредба изврши. Жале се радници, пропадају, разбојевају се, умиру због тога што тамо нема никаквих хигијенских услова, али г. Министар такође преко свега овога прелази.

Закон каже да су фабричка предузећа дужна да осигурају машинска постројења од могућих несрећних случајева, који се дешавају сваког дана. Г. Министар Привреде ни у том погледу апсолутно ништа није урадио. Оно што нешто има, тако је принитивно и непотпуно, да сваког дана имамо масу несрећних случајева. Данас радници, одрасли и деца, гину у фабричким постројењима; рука, нога, пагњечи се; данас радници падају сваког дана са скела, гину и сакате се широм целе земље. Г. Министар има сваког дана прилике да бар види, како су нехатно постројење скеле, са којих се сваког дана скотрљавају сви они који на њима раде. (Министар Народне При-

вреду, *М. Кастановић*: То не стоји. Ви не разумете! — *Драг. Лаичевић*: Стоји! Сад је на новом двору као један са свеле! — *Министар Народне Привреде*: То је несмотреност! Можете Ви и на шатору пасти! — *Драг. Лаичевић*: Није то несмотреност, него нема довољно добрих и сигурних скела).

Наравно, ви увек тако. Кад радник падне са школе и осакати се, или кад претрпи какву несрећу поред машине, ми ћемо редовно чути у одговорима привредних инспектора, у одговорима меродавних државних органа, као што и данас чујемо у дописивању Г. Министра: „непажња, непажња, радник је крив, или је био неважљан или тако што.“ То је њихова стереотипна фраза за такве случајеве. За њих послодавци нису никад криви.

Износити конкретне примере немара, алкавости и примерног избегавања да се предузећа уреде како треба па да се радници сачувају од несрећа и да чувају своје здравље, било би и сувише много. Али нам о томе бројеви несрећних случајева најбоље говоре.

Закон предвиђа да је Министар Народне Привреде дужан да осигура раднике, да им створи фонд из кога би добијали помоћ, кад би допали неводе услед несрећних случајева. Међутим, како у овом питању тако и у питању о заштитивању и осигуравању машинских и других фабричких постројења Министарство Народне Привреде апсолутно ништа није урадило.

Г. Министра Привреде и владу то ни мало не дира, кад се из године у годину повећава број несрећних случајева број погинулих људи, број тешко и лако осакатених и за велика времена онеспособљених радника за рад. Ја сам и пре осам месеци изнео неке податке о броју осакатених и онеспособљених људи на раду не кривицом својом него у првом реду кривицом самих предузетника у Србији за последњих шест година које погинулих које осакатених на раду има око 2678 радника. То је цифра по нашем бројању по доставкама коју су наши људи вршили по своје занимању, а несумњиво, тај број износи још неколико хиљаде више. Само у 1911 години по белажењу „Радничких Пољина“ погинуло је на раду 83 радника а осакатено 132. Од 5 фебруара ове године па до данас погинуло је и осакатено преко 50 радника на раду.

Ова ова факта, ова ова радничка осакатења и погубље ни мало се ниједнога трећутка нису коснула милостивог и хришћанског срца г. Министра Народне Привреде. Он ништа што предузима да се стане на пут овим несрећама, ништа што предузима да се помогне радницима кад несреће допаду, а закон га на то гони. Он само и даље непрестано шаље некакве људе да изучавају системе осигурања радника на страни, и у томе погледу ни мало се такође не жури и ако радници пропадају и гину и уривају своју животну и радну снагу. Кад радник погине, кад се осакати делимично или потпуно са свим онеспособан за рад закон о радњама признаје му помоћ, накнаду лечење, издржавање како њему тако и његовој породици. Закон о радњама ступио је 1. јуна па и радници на

те бенефиције, па те привилегије имају права још од тада. Али у ствари они се тим правом не користе јер не постоји закон. Ви сте г. Министре и влада криви што закон није и у овом питању ступио у пуно снагу, да радници могу да избористе та своја права.

Ко ће да накнади штете, трошкове овим многобројним радницима и њиховим породицама који су осакатени, погинули, онеспособљени, оболели? Они се жале и туже нама, а ви им одговарате: па немамо фонда за осигурање радника у несрећним случајевима. Али ви сте криви што тога нема. Радници са својим женама и децом пропадају, јер их нема ко да прихвати ни држава ни општина. Закон каже да радник има право на помоћ у болести, на лекарску помоћ на болничку помоћ и за себе и за своју породицу новчану помоћ кад је болестан. Радник ни том помоћу не може да се користи па то, што Министар и влада нису хтели да ту одредбу уведу у живот.

Закон предвиђа установу суда добрих људи. Г. Министар је казао пре 8 месеци да ради на изради уредбе за суд добрих људи. Ето видите, господо, за 8 месеци он није могао то петаве да реши. (*Гласови*: Прописана су правила.) Правила су прописана, али суда добрих људи још нема ни овог часа и судећи по ономе како је до сад вођена социјална политика од данашњег Министра Народне Привреде, Бог те пита кад ће тај суд добрих људи и почети пуном паром да функциониса у целој земљи. Међутим велики број радника настрадао је и материјално је оштећен за ову годину дана због немања тога суда. И ја вас питам ко ће да накнади ону штету коју су радници широм целе земље претрпели од шиканирања разних послодавца.

Да вам поменем примера ради да видите колико у томе погледу има грубости и нечовечности од стране појединих предузетника према радницима. Влада Генчић и Браћа из Зајечара који врше истраживање и откопавање руда у тој околини једном огромном броју радника својих нису хтели зараду исплатити. Некоме три некоме седам некоме десет, некоме једанаест надница а једноме раднику и 100 надница нису исплатили; некоме двадесет, некоме 50, некоме 100, некоме 400 динара нису исплатили зараде. Због овога шиканирања и мрдварења наши су се људи обраћали и привредним инспекторима и општинским властима и Министарству и они су само слегали раменима и одговарали: То није наша надлежност, за те одnose постоји суд добрих људи, обратите се њему.

А Суда добрих људи међутим нема, и ти људи на крају крајева морају да дигну руке од пара које су муком зарадили и да иду по белој свету да се потуцају и да вросе.

Николије Миливојевић, предузимач из Зајечара једној групи од 23 радника уједињено је 1.391 динар.

(Министар Народне Привреде: *Милан Кастановић*. Он није овде да би се могао бранити).

Ја ово наводим за стенографске белешке и дајем вам могућности да се уверите у истинитост ових навода и да по овим примерима предузимате даље што треба. Ово наводим да видите колико

штего радници трпе што нисте хтели истовремено да уведете у живот суд добрих људи.

Инженер В. Ђурић, предузимач за полагање колосека на прузи Прахово—Вражогрпац, на све могуће начине малтретира раднике и у погледу закидања зараде, и у погледу времена исплате, и у погледу начина исхране, у толикој мери да то већ прелази могућност веровица да може један човек тако да поступа са радницима. Министарство Привреде дужно је било по закону о радњама да се уметна у ове спорове и ове односе, али оно није апсолутно ништа и по томе питању урадио.

Ја нећу да наводим многе друге примере за карактеристику колико радници трпе, страдају и пате због шинирања послодавца. На пример фабрика шећера закинула је четрнаест радника раднику Љубомиру Митровићу, он није имао коме да се жали и њему су то идице провале.

(Министар Народне Привреде, *Милан Кацетановић*. Има суда у овој земљи. — *Драгислава Лаичевић*: Пома).

И, напоследку закон о радњама предвиђа привредну инспекцију. Господо, ми можемо са јирном савешћу да твримо да привредне инспекције нема. Има лица која седе у канцеларијама Министарства Народне Привреде, пише, пију кафу, кореспондирају, саслушавају, врте Радничкој Комори да више никад неће да одговарају на њена писма — бирократски тон — али нема душе, нема мозга, нема смисла, нема разумевања за ову једну од најважнијих установа у закону о радњама. И лични састав, и број и способност и навике људи који су у тој привредној инспекцији, нека ми они не закре, нису до сада, а то се и на делу показало, дали довољно јемства и гаранције да ће ова важна институција, која представља душу заштите радничке класе, моћи да функционише како ваља ако овако и даље остане.

Па неће, ваљда, рећи Министар Привреде и влада, да је од оног момента кад је зак. о радњама ступио у живот, 1. јула пр. године, нека предузетничка класа постала веран роб тих законских одредаба да апсолутно идеално примењују и поштују законске одредбе. Јесу ли привредни инспектори обишли Србију, ама јесу ли обишли и Београд, јесу ли обишли сва фабричка предузећа, у којима се тако цинички гали закон? Нису.

(*Мин. Привреде*: Непрестано обилазе. — *Д. Лаичевић*: Обилазе као кима око Крагујевца, али не улазе унутра).

Једини посао, који су привредни инспектори овде вршили, јесте контрола да ли се радње затварају и отварају у одређено време. А то је готово ништа.

(*Мин. Привреде*: Ви сте се против тога жалили и ми смо вам изишли на сустрет).

Међутим у Министарству лежи маса тужби и достава о гажењу максимума радног времена, о злоупотребама која се врше са нејаком деком и женском снагом и о многим другим злоупотребама, које се сваког дана врше на рачун здравља и интереса радника.

Зашто ти привредни инспектори ту не врше инспекцију; зашто се не упуштају у преглед фаб-

ричких предузећа, зашто не прегледају предузећа широм целе земље у којима радници раде, него остају само овде у Београду да круто и грубо одговарају на представке радничке коморе или да извињају по који случај али по правилу да проиђу да предузимач послодавац није крив! Колико је мало расположења у Министарству Привреде да се овај закон примењује и извршује као карактеристичан пример, као карактеристичну и нехата и равнодушности и тенденције да се овај закон изигра, наводим вам овај случај. Неготинац, предузимач на државном друму Голубац—Брвица, он је мино одобрења Министра Привреде продужио радно време од 10 на 12 сати. Радници сви, а они нису организовани, напустили су посао бунећи се противу самовоље овога предузимача.

Радничка Комора обраћа се Министру Привреде, што је и најприродније да се он као позван и надлежан у ову ствар уметна, а обраћа се и Министру Грађевина и тражи комисију да и једно и друго министарство одреде људе да извиде у чему је ствар, те да се овај сукоб отклони. Па шта је било? Министар Привреде крот одбија да пошаље привредног инспектора који би само својом појавом тамо за један момент односе регулисао и сукоб расприсао. Док он овако поступа дотле други Министар Грађевина који није у првом реду позван да интервенише у овом сукобу, Министар Грађевина са пуно увиђавности и разумевања посла и са пуно предусретљивости одређује у комисију једног инжењера и једног члана Радничке Коморе да тај спор извиде и спор је регулисан.

Каква огромна разлика? За ово је у првом реду био надлежан Министар Привреде, али он ништа није хтео да предузме. Тако је г. Министар Привреде попустио и приликом оне радничке несреће на Грамади. Ту нас је огромних мука стало, док је он једва пристао, да од стране Министарства тамо неко оде.

Докле год привредна инспекција буде састављена само из тројице инспектора — а г. Министар је тек сада и сам признао да је то мали број и да треба да буде бар 17 инспектора, колико имамо округа као што сам ја овде пре осам месеци говорио, — докле год имамо за инспекторе лица који нити знају шта је привредна инспекција нити имају довољно објективности да не буду пристрасни, да се не ставе на страну предузимача него поглавито на страну радника ради којих је овај закон и донесен, — јер интервенција државне власти треба поглавито да буде ради потиштених слабих радника, који не могу сами себи да помогну а не ради капиталиста који су у довољној мери јаки, да се могу сами о себи бринути, догод се буде овако радило као што се данас ради и докле год будете на поглавнијим капиталистима у њиховом необузданом напону за експлоатацијом радне снаге, дотле држава неће моћи ни претом врдуити у овом најважнијем питању социјалне политике.

Ето, господо, ја сам додирнуо неколико најважнијих питања из области заштите и осигурања радника и на основу овог излагања и на основу онога што је изнео сам г. Министар и како он поступа, јасно се види да још ни данас, још ни овога момента у ствари не постоји закон о радњама

кад је реч о радничким потребама. За ово у првом реду носи одговорност сам Министар Привреде. Ја сам мало час напоменуо да постоји читав систем за упростијавање, за онемогућавање извођења закона о радњама у складу интереса радничке класе. Г. Министар још месеца Јула прошле године, а тако исто и прошле године кад је одговарао на моју интервјуацију јавно је рекао да је овај закон неизводљив, да он неваља у колико призиваје извесна побољшања радничкој класи.

(Министар Народне Привреде, Милан Капетановић. — Навините господине, ја то нисам казao, и зато ми немојте то подметати).

Г. Министар Народне Привреде није ми казao, ко је то рекао г. Министру, да је овај закон неизводљив и да не ваља; од куда он то изводи, где су му та факта, где су му чак те индиције на основу којих би могао г. Министар да изведе закључак да је овај закон неизводљив? (Министар Народне Привреде, Милан Капетановић: Разумите ме срески, ја то нисам казao).

Ја сам поводом прве моје интервјуације у прошлој години рекао ово: г. Министар намерно се даје интервјуисати од представника штампе, о томе, само да би могао да изјави, да то чују послодавци на чијој је он страни сам, како је закон о радњама неизводљив. На ту моју констатацију г. Министар тада није реагирао и то је један факт. А да је донета тако, види се из целокупног држања г. Министра Народне Привреде. Сам тај факт господо, што овај закон у свима својим одредбама још није ступио у живот, да би се на пракси могло приметити да ли је он добар или није — а г. Министар изјављује свету како он епрема изјави тога закона које су скандалозне за нахтене радничке класе — сам тај факт доводљив је да окарактерисне расположење Министра Народне Привреде према радничкој класи и према овом закону. Г. Министар неће порећи факат, да је за изборе од 1. априла прва његова реч, изборна парола пред Београђанима била та, да ће мењати закон о радњама. (Министар Народне Привреде, Милан Капетановић: То сам и сад казao, има одредаба које морају да се мењају).

Ја ништа друго нећу да наводим, Министар може да мисли једно, ми мислимо друго — свет има да оцењује ко је у праву — ја само констатујем то, да Министар хоће, да мења закон о радњама пре но што се је на пракси и показало, да је он неизводљив и пре него што тај закон и дејствује. Ни и сада с времена на време објављујете преко новина да ћете мењати закон; треба свет да види да ви нисте заборавили на интерес капиталиста. Колико г. Министар нека добре намере и воље, да натера државне органе, да поштују овај закон, докле докле се он не измени, а ваљда ће г. Министар то признати да један закон док постоји мора да се примењује, — јер ни радикалци неурестано причате како смо у еноси стварања државе, како законе треба поштовати и т. д. — ја сам то примерима утврдио. (Граја). Закон је дакле ту, он мора да се примењује; међутим он се стално газни, а ви се правите глуви, правите се слепи, на то гажење и нећете никога да кажња-

вате. Нећете да прибавите важност закону наговешти сие да га примењују и врше.

Зашто не створите фонд за помагање радника у несрећним случајима и у болести. Једино зато, што нећете да се замерите капиталистима, који морају да улажу новац у те фондове, и зато ви немате куражи да приступите стварању тих фондова. Ово је такође један доказ ваше намере да овај закон изнтрате и компромитујете.

Па и кад није реч о радницима, него кад је реч о другим стварима и другим односима које овај закон регулисава, само кад се иде на то да се закон о радњама пред извесним делом људи заватлија компромитује, ви такође радите у том правцу. На пр. један од господо посланика узвикнуо је јуче како закон о радњама наноси велике штете занатлијама и да се данас због овог закона многе занатлије кажњавају што бесправно раде.

Ствар се тиче последњег одељка чл. 2. закона о радњама који каже да се „као радње у смислу овог закона не сматрају она места на којима раде појединци сами или само уз припомоћ чланова своје породице, али без ученика или помоћника изван породице“.

И ако је тај одељак тако чист и јасан да ту нема сумње и за најпростијег човека да се ту даје право да без протоколских фирми и без испуњавања свих осталих формалности које закон тражи за држање радње од оних који хоће да држе радну снагу, — да ти ситни људи могу сами собом да раде, — ипак те ситне људе власти, и то само на тужбу еснафа, кажњавају новчано и ансом! А кажњавање оних људи који раде по дозволи чл. 2. противно је закону, па су и њеки првостенени судови рекли, да власти немају права да кажњавају, и да ове ситне занатлије могу слободно радити свој занат. Г. Министар Народне Привреде зна ово, он има доста представки поводом овога где се једном великом броју људи не даје могућност да живе од свога рада да имају то право које им закон даје.

Али ви често одржите у важности и овај чл. 2. ви намерно толерирате ово кажњавање оних ситних еиромашних људи само да се изазове револт њихов да они људи вичу против закона и против социјалне дедократије и да вам то незадовољство такође послужи као изговор за мењање и поторшавање одредаба овог закона. (Маринко Станојевић: Нисте ви социјалисте донели закон него Народна Скупштина, ви сте гласали против тога закона а сад га браните.) Народна Скупштина кад је доносила ову одредбу она је хтела да толерира рад, да толерира те ситне људе да им омогући опстанак да могу да живе. Онај који има већи капитал држаће радну снагу и онога момента држава има већ дужност да се меша у те односе између послодавца и радника. А они који не држе радну снагу већ искључиво сами собом раде, а то су људи на које се односи овај параграф а које државна власт кажњава, они раде сами собом не експлоатирати никога осим саме себе, и држава бар за сада нема права да се меша и у то и да иде докле да прописује правила како ће такви мајстори радити. Кад неко сам себе експлоатише, ту

je teško državi da se umeša. Ali kad neko drugoга експлоатише и на туђ рачун живи, онда је држава дужна да се umeša. Народна Скупштина кад је доносила ову одредбу у члану 2. она је то имала на уму, на је још хтела да тим људима који сами собом раде, и имају нешто ситна капитала, омогући, призна право, да самостално раде. То је смисао овога параграфа. И кад се ти људи који плаћају држави све што се од њих тражи и даље кажњавају и апсе и кад Министар све то гледа и зна, то је очигледна намера да се овим хоће да изазове нерасположење тих људи против закона и социјал-демократије.

Даље, још један пример за доказ да г. Министар Привреде и цела влада ствара систем за уиропашивање овога закона. Г. Стојан Протић као доскорашњи Министар Финансија не верма такође овај закон, не признаје га. Он је и. пр. био дужан на основу овога закона о радњама да све законске пројекте које имају тесне везе са привредним животом шаље на мишљење свима Коморана. Али он то није чинио и изјавио је да то неће никад чинити. Трговачка је Комора протестовала авичнио код Скупштине, и код њега лично. Г. Протић је казао: ја не вермам тај закон, нису ме питали кад су га доносили.

На тај начин јасно је да и по овом државу једног најјачег човека, у вашој партији који је дао као Министар потпис, и гласао за овај закон постоји намера и читав систем за уиропашивање овога закона.

Даље, и „Самоуправа“ орган владин резимирала је доста жљиво, пластично и рељефно тај систем у намери за уиропашивање овога закона и колико се он односи на прва радничке класе, тиме што је она јавно написала: да је овај закон једно недоношче. И тиме фактом цела радикална партија и цела влада показали су јасно своје расположење према овом закону. Ама, да ли је то мудро, да ли је то државнички — да се послужим вашим изразом, — да се једна влада, да се један орган значичне партије, да се орган владе овако јавно диже против једнога закона, на коме постоје потписи и овога Министра и целе владе, на коме постоји и потпис Краљев, да се тај закон, а све у циљу, компромитује и да се јавно каже свеу: ето, то је недоношче, то не вреди ништа, не извршујте га, гаште га!? Онда ће тај свет да каже оно: кад је то могла да каже најјача партија, кад су то могли да кажу владини људи, онда ми нећемо тај закон ни поштовати. И са свим, они тај закон и не поштују, јер имају моралног наслона са наше стране, а државни органи за то неће ни да их кажњавају. Није онда ни чудо, што немамо до сада ни једне установе у овоме закону, које би радницима користиле.

Ми тек сад можемо разумети, откуда финансијски закони, које је донео г. Стојан Протић, и од куда сви закони, које је донео радикалски режим, да су то недоношча. То значи, да ви не правите кад дајете свој потпис на те законе, и да не правите кад гласате, не правите шта радите.

Али ви заборавајте да чим сте дали свој глас, своје вето за овај или онај закон и чим сте пот-

писали овај или онај закон, дужни сте да га поштујете и извршујете. Нарочито ви који цео свет познате на поштовање и вршење закона. Не чините ли то, ви газите закон идете у анархију и на тај начин разрешујете све остале друге људе, све остале друге класе, да такође и они свим могућим средствима бране своје право и своје интересе од нашег насртаја!

Што се тиче нас, ја сматрам да овај закон није недоношче. На против, он је у своје време, баш донесен кад треба, сазрело је време за доношење једнога оваквога закона. И поред извесних мапа, које он има поред непотпуности и неодређености, онај је закон, то и по стоји пут на овоме месту треба да се утврди, један је од најважнијих закона, који је Народна Скупштина изгласала, да је то успех демократије, да је то успех културе, да је то успех и победа праведне борбе радничке, а ако нам се донада победа хуманости и увиђавности људи, који управљају земљом и који тиме одговарају за своја дела: што ће документовати оправданост наших захтева и мишљења да се у овој земљи не зна само за интересе милионера, либералата предузимача него да је држава као заједница дужна да води рачуна на првом месту о најпоттиштенијој, најбеднијој најнезбринутијој радничкој класи.

И поред свега тога Министар Привреде скрштених руку седи и равнодушно гледа, како се тај закон гаше и не извршује. Природно је, да ви тако морате гледати заједно са вашим друговима у влади и са целом вашом партијом, а ја имам права да то тврдим, јер ви сами још нисте сазрели за разумевање овога важног питања и важног проблема, и за његово извођење и решавање (Министар Народне Привреде: *Милан Калетановић*: Хвала лепо, благодарим, одужићу вам се првом приликом). Кад један државник који се при томе позива на хуманост, који се позива на хришћанско осећање, на дубав према ближњима као што то ви г. Министре, чините, истински и озбиљно желите онима који су најпоттиштенији, који су најубитији који су најнезбринутији, који провадају и гину који се дегенеришу да помогне и да им осигура добре услове рада и живота, — онда он неће тако поступати као што поступа г. Калетановић и данашња влада него ће гледати да тим људима, радничкој класи том првом и најважнијем фактору у целом привредном и културном животу наше земље што пре изађе на сусрет у свима њеним оправданим захтевима. Ви тако не чините и не треба да вам буде криво зашто ми у најубитијој мери чинимо вас одговорним за гашење закона и за цинично гашење права на бољи живот људима који данас страдају и пате у највећој мери.

Против овога гашења закона, госнодо, Народна Скупштина треба да реагира, да устане и да каже Министру Привреде, да он ступе, да промени своју досадашњу рђаву политику, и да примењује закон и изиђе на сусрет интересима, потребима и жељама радничке класе. Народна Скупштина дужна је да прибавља важност законима које она доноси. Ја имам да учиним и један апел на самосталце, на самосталску партију, да их опоменем на њихову

дужност, а они имају такође један специјални положај у овом питању. Они су у Народној Скупштини димали буне и окршаје око ситнијих питања; они су се увек бунили кад се гази закон. Ево прилике, да они ишу праведну акцију, наше праведне захтеве, интересе радничке класе потпомогну у Народној Скупштини, и да заједнички са нама протестују против гажења закона. Онда је такође, ангажована њихова партијска част они су се хвалили и тврдили, да је закон о радњама њихово дело. У томе им доекле истина и ми са ове стране нећемо ликада то да поричемо, то је факт.

И партија и поједини Министри, који су решавали ово питање имају својих заслуга за оно што је добро у овоме закону и ми свачију заслугу и свачију увиђајност радо признајемо. Али сад кад се тај закон гази, кад се гази и њихово дело кад се не извршује закон, када се тврди да је овај закон не доношен самостални имају дужност, да устану и протестују противу тога ординарног гажења закона и да заједно и са нама и са целом Скупштином прибавимо важност закону и итерамо Министра да га извршује.

Ја имам права да опоменем на дужност и напредвачку партију која у својим емблемима у првом реду има реч законитост. Ево сад и они могу овде да манифестују ту своју љубав према законитости, јер ни један закон није био тако али судбине, да се од првог момента када је ступио у живот до овога часа, када говоримо о њему у свима одредбама апсолутно не припењује.

Госнодо, после овога мало опширнијег налагања о овоме питању поводом ове интерпелације, ја имам да резимирам свој говор. Питање о потребама и захтевима радничке класе, данас у XX веку, у веку великих друштвених преображаја, устанака, буну и револуција није више ствар осећаја хуманости ни за људе који носе одговорност за управу једне земље; то је постала једна друштвена, социјална нужност, неопходност у толико пре, што данас нема ни једног буржоаског увиђајнијег државника на западу који није признао тај факт, да је радничка класа први, најважнији фактор, не само за привредни живот, него за делокучину друштвени и културни живот. И у колико се та радничка класа буде налазила у бољем материјалном, привредном, моралном, духовним и ујним погодбама, у толико ће она бити способија да успешно врши своју културну мисију и за појачавање продуктивности своје, за јачање самог друштвеног напредка и за вршење својих осталих културних и историских мисија.

Ова влада и партија која влада једном земљом, а која нема ни толико увиђајности да правилно оцени функције које радничка класа има у друштвеном и јавном животу, него која се тако варварски и брутално диже против њених интереса, жеља и захтева, као што то чини данашња влада, та влада не може да носи обележје, да је народна, да је културна, да је демократска, него да је реакционарна. А по држању једне владе према радничкој класи, по томе какву политику једна влада води према радничкој класи, најбоље може да се добије критеријум и о слободоумљу, културности и демократизму њеном, и приликама које

владају у тој земљи. Ја нећу да говорим о томе, зато што ће додичје доћи један говорник, који ће вам предочити све оно, о чему је и јуче говорено поводом наше интерпелације о печалбарима у Румунији, — али ћу да кажем то, да оваква варварска политика која се води у Србији према радничкој класи, према не само 100.000 људи радника него према вола милиона радничких душа, онемогућава добар живот том свету и води неминујено читавом низу страховитих и убиствених последица.

Прва је последица овакве наше антирадничке и некултурне политике физичка дегенерација здравствено и телесно онадање и држављење старог и младог; увротањење нације. То, даље, води умној и духовној пронасти. Друга је последица, која се сваког дана може видети, то је огромна елитуација радника из Србије у бели свет. Елиту способности и стручности радничке ми ћемо из дана у дан све више губити, јер мало отреситијим радници неће да раде и живе у Србији под тако убиственим условима. Ја ћу споменути примера ради, а то је сваки посланик требао да прочита из извештаја Радничке Коморе, да због оваквог злог и убиственог односа у коме у Србији радничка класа живи данас, и због овакве рђаве привредне и финансијске политике државне, најинтелигентнији и најквалификованији радници, који у другој свету чине част привреди и индустрији своје нације, беже из ове земље благословене бредом и зверском експлоатацијом и несигурношћу која царује код нас.

Док је године 1908 само из једнаест брајки отишло 400 организованих радника у иностранство, докле је 1909 отишло 541 а 1910 отишло је 714 радника. Крагујевачка фабрика која се некад дичила што има одлично квалификоване раднике, данас је свала у тој погледу на најмању меру. Свет бежи, иде и тражи боље прилике, тражи да му се поред бољих надница и других побољшања још и *штел радничког законодавства осигура живот у свим његовим облицима.*

Ако је важа у истини стало до тога да препородите државу, да чувате нашу нацију и да радите на напредном и бујном развиту привреде и наше земље онда немате лепшег и благороднијег посла него да радите на моралном, културном и привредном уздизању најважнијег дела људи, радника — који држе данас снагу народу и држави, али који су данас лишени, што кажу и проје, и најелементарнијих услова и потреба за одржавање голог здравља!

(Илија Илић: А сељак, а 400.000 домова сеоских?) И за њих, и за сељаке и за све незбринуте и сиромашне људе држава је дужна да се стара и да им осигура добар живот и будућност. Данашња радикална влада која носи директну одговорност за оваку политику, дужна је да се тргне и да водећи рачуна о захтевима и потребама радничке класе треба да зна да води рачуна о интересима нације, културе и напретка целе земље.

На основу свега овога, што сам овде изнео и оног благостања, које радничка класа ствара овој земљи и омогућава и вама и нама и целом друштву да може живети, стварајући нам еснане, продукте

и средства за живот, ви имате дужност да употребите све могуће, у најпотпунијој мери, социјалне политичке мере за поправку положаја радничке класе. Ви то дугујете радничкој класи. Ви се, господо, бринете о учитељима. И то је на своје месту. Ви се бринете и о професорима; и то је такође ваша дужност.

Ви се бринете о судијама, о инжењерима, о новинама и свима осталим чиновницима и нећете да они осете непријатност и бол у данашњем друштву. Ви се бринете о капиталистима, о трговцима, лифтантима, о богатим милионерима, и путем концесије и привилегија омогућавате да стварају нове богаташе и стварају ћара. Али у толико пре, ви имате далеко већу дужност да се бринете о радничкој класи која је у Србији, и ако најважнија, ипак и најпотпунија и најнезбринутija. (Министар Народне Привреде М. Капетановић: то и радимо). И кад г. Министар Привреде може бити кираи и равнодушан према оваком гажењу закона и материјалном и културном пропадању радничке класе у земљи, а има куражи да онако лело прича и води бригу и о доброј сорти кунуса, и о доброј сорти салате, и о доброј сорти краставаца, и о кокошкама и о јајима и о другим стварицама које долазе тек на друго место, тек кад се за људе и њихов напредак побринемо, онда у толико пре, Г. Министре, код питања о осигурању, о заштити, о здрављу и о будућности радничке класе, имате за дужност да се бринете! Ви не можете да се искобелате из ове ситуације, у коју сте нас довели. Ви морате да се изјасните: хоћете ли ви да водите рачуна о најелементарнијим животним потребама радничке класе или не; хоћете ли ви озбиљно да инстанете да се овај закон, од кога радници много очекују, примењује или не. (Министар Привреде М. Капетановић: водим, само не овако како ви желите).

Господо, ако се закон о радњама буде овако извршавао и ако његова судбина буде оваква каква је данас, и ако г. Министар Народне Привреде продужи овакву политику, онда је социјална политика пропала, онда је социјалној полицији у Србији одзвонило за дуже време, онда је одзвонило и радничком законодавству. Оно ће за дуги низ година бити компромитовано и у очима државних органа који су данас већ корумпирани, и у очима оних, на које се овај закон односи, на послодавце чија бездушност у експлоатисању и сатирању радне снаге мора да се обуздава.

Ја желим, као што смо ми у интерпелацији рекли, да се бар у дванаестом часу тргне г. Министар, па да уствари покаже своје хришћанско расположење, своју хришћанску љубав. Да покаже и још нешто више.

Ја тражим од вас у име целе радничке класе, да ви имате толико државничке увиђавности, толико културности, толико смисла за решавање овога питања, па што пре да изведете оно што закон прописује. Народна Скупштина, као најважнија институција и у нашој као и у свима земљама, има за задатак не само да се стара да путем разних закона штити интересе капитала, да само о њима води рачуна, само њима да даје, него Народна Скупштина, ако не жели да постане само инстру-

мент, машина за изгласавање оваких закона и других зала, којима се социјални, политички и привредни положај радне народне масе погоршава него ако хоће да води рачуна о положају најамничке народне радне масе, она је дужна да се не солидариса са оваквом политиком г. Министра Народне Привреде, она је дужна да стане на страну нашу и оних класа, које кроз нашу уста говоре и да једанпут покаже расположење, да се и у овој земљи једном отпочне један велики и важан рад за стварање бољег материјалног, културног, духовног и политичког положаја радничке класе тога првог и најважнијег пионера напретка и цивилизације данашње.

Председник, Анд. Николић. — Има реч г. Д-р Момчило Нинчић

Д-р Момчило Нинчић — Кад би господа социјал-демократе овај свој протест што се закон о радњама не извршује узимали озбиљно, мене би то јавно изненадило, јер би такав енергичан протест показивао да господа социјалистички представници, а ја то не верујем, не познају како су стварана и извођена фабричка законодавства у другим земљама. Фабричка законодавства нису дошла наједанпут до савршенства, она нису ни данашњег порекла. Неколико десетина година радило се на томе, да се побољша положај радника у другим земљама. У почетку се ишло врло одрезно и горорло се о заштити рада жена и деце, па се после прешло на заштиту одраслих радника.

Свуда, у свима земљама, у земљама које имају готово савршени чиновнички апарат, које располажу готово неисцрпним материјалним средствима, те заштитне мере десетинама година нису примењиване, а ви сада тражите да закон о радњама који је обухватио готово целокупни наш економски живот, који је хтео да реши целокупно радничко питање, да буде у току једне године потпуно примењен. Ја због тога не сматрам да је ваш протест у истини тако енергичан и озбиљан. (*Драг. Лаичевић.* То немате права да нам кажете. То је нелојално). То је моје уверење. Ви као заступници једне класе, сматрате за своју дужност да покажете све своје интересовање за помагање радничке класе.

Ви сте, господо, задовољни законом о радњама.

Ви имате разлога да будете задовољни. Али један закон о радњама, који је дошао после уредбе, о еснафима која је донета 1847. године, тај закон о радњама у оваквој потпуности није било могућно одмах применити. Ја сам за социјалну политику. Ја сам за што потпунију заштиту радника, колико се то помагање слаже с интересима целине. Али, господо, ја сматрам да у закону о радњама има и таквих одредаба које се противе интересима целине.

Кад нам је познато да наш закон о радњама долази после једне уредбе о еснафима, која је важила од 1847. године па до данас доношења тога закона, онда се од таквог једног закона о радњама не може очекивати потпуно савршенство у примени. Ви имате господо, разлога да будете задовољни законом о радњама (*Драг. Лаичевић:* И г. Министар који га извршује!) Ја ћу говорити о извршењу овог закона. Немојте бити нервозни и чу-

вајте своје здравље (*Драг. Лаичевић*: Ја сам врло здрав, г. Ничићу, и немојте се брижити за моје здравље!).

Ви као представници социјалиста треба да будете задовољни овим законом, јер вам он даје максимално радно време од 10 часова; а кажите ми једну културну земљу у Европи међу онима са најјачим индустријама, где је радно време законом огарантовано и где је десетчасовни рад заведен (*Јаша Продановић*: Скуда! Имате држава где је заведен деветчасовни и осмочасовни рад. — *Драг. Лаичевић*: само у Европи и Африци, него чак и у Аустралији законом је огарантовано максимално радно време!).

Од свију Америчких држава имате свега 14 где је уопште ограничено време рада. Али имате најјаче индустријске земље у Европи: Енглеску, Немачку, како ми се чини и Италију, где максимално време рада за одрасле није законом одређено. Имате Француску где је максимално радно време за одрасле 12 часова, и где се тек сада дискутује о десетчасовном радном времену; имате Аустрију, Швајцарску, где је радно време од 11 часова, а код нас имате десетчасовно радно време.

Ја сматрам да та граница радног времена није стварно висока, али социјалисте иду даље. Они траже ограничење која би нанела штету економском развоју земље. Е. Кацлеровић каже да у изигравању закона о радњама држава нарочито бриљира, а г. Продановић рече да има држава где је заведен осмочасовни рад. Али, господо, то су државе са најбољим радним снагама, то су државе, у сваком случају врло малог броја, где је радник у стању свој рад тако развити, да је за 8 часова рада способан урадити више но што је у другим земљама у стању урадити један радник за неколико часова више радног времена. То је у стању само амерички радник да уради. Међутим, примерима се у другим земљама доказало да је осмочасовни рад штетан по интересе целине и привредни напредак земље.

Господо социјалисти кажу да их држава притискује. Међутим, у управи монопола, једној од најважнијих државних установа, заведен је осмочасовни рад; а у маркарници, такође једној државној установи, рад траје 7 часова. (*Драгиша Лаичевић*: А колезнице?). Ја мислим, господо, да ни у једној социјалистичкој држави не би могло тога бити, да радници раде само 7 часова.

Тај рад од 7—8 часова скуда је штета по државу. Француски и немачки радник несумњиво је много бољи од српског радника. Међутим, кад је Француска у својим арсеналима свукла радно време од 9 на 8 часова, она се уверила да је то на уштриб саме производње: да француски радник испод 9 часова рада није у стању да повећа интензивност свога рада и да развије јаче своју радну енергију вако не би с краћим временом рада смањила резултат свој, и зато је вратила радно време од 8 на 9 часова. У Немачкој чинени експерименти са осмочасовним радним временом показали су се као штетни по народне привредне интересе. А српска држава, са српским радником, који заслужује сваку нажњу, али која се, с погле-

дом на нашу економску прошлост и слабо развијен економски рад у прошлости, не може мерити с француским и немачким радником, — има у државним установама осмочасовно, па и седмочасовно радно време.

Ви имате разлога, господо, да будете задовољни Законом о радњама. Закон о радњама даје вам установе којих има у ретко којој земљи; установе којих нема у земљама које већ по неколико стотина година развијају своју индустријску производњу. Кажите ми у којој другој земљи има Радничке Коморе? На прстима једне руке могу се оне избројати!

На крају крајева закон мора бити примљен и ви ћете добити и Берзу Рада. У којој другој земљи имате ви Берзу Рада? Ви сте добили установе које не одговарају само и једино интересима целине, него поглавито штите ваше класне интересе. Јер, господо, Берза Рада и у Француској, илр. није схватила свој задатак тако, да штити економске интересе целине, него је била поглавито као један центар социјалистичке агитације.

Ви имате разлога да будете задовољни законом о радњама. Закон о радњама испуњује ваше захтеве. Ви сте у Србији добили оно што у другим земљама не добијају социјалисти где су доста моћан политички фактор, где у својој организацији имају неколико милиона радника. То сте ви добили у Србији законом о радњама и ви, господо социјалисте, треба да га хвалите.

Сад ћу омет да се вратим на оно питање које нас највише боли. Закон о радњама предвиђа установу обезбеђења. Господо, као што сам вам казао, ја сам за то, да социјалну политику треба водити, и да раднику, који је доста по свом материјалном стању веома слаб да сам себи помогне, треба створити могућност за живот какав један културни створ у садашњем друштву треба да има и да томе раднику треба друштво и држава да помогне.

Ја сам за то, да се установи обезбеђење. Ја ћу на крају говора да дам своје мишљење о закону о радњама, и оно можда неће бити тако неповољно, као што ће изгледати из садашњих мојих констатација, али хоћу да одговорим на претеране протеве социјалистичке. Ви тражите да се примени закон о радњама у свима одредбама о обезбеђењу. Па, господо, овај закон о радњама предвиђа готово све установе за радничко обезбеђење у неколико чланова. Главна је одлика овог закона у томе, што све теже ствари оставља да се после правилницима регулишу, и ви сад хоћете да оно што је главно, оно што треба наше социјалне односе да регулише, а то су правилници, у току од новуне године дана, да буде изведено. Па, господо, сви ови социјални закони, па и закон о обезбеђењу, не само код нас него и у свима већим државама изводе се по угледу на Немачку. Овде у неколико чланова имамо предвиђено неколико врста радничких обезбеђења; међутим, само један једини закон о обезбеђењу у случају повреде у Немачкој, гледајте колико је велики (показује примерак закона).

Овако морају да се регулишу ти односи у погледу обезбеђења, па овако опширним одредбама морају да се стварају установе за обезбеђење, а ви хо-

hete da se one odmah primene, a ne bojite se iskustva koje smo imali do sad (*Драгиша Лаичевић*: какво смо искуство имали у погледу радничког осигурања?). Имали смо искуства у погледу других обезбеђења. Да оставимо на страну искуство са удонним и свадбеним друштвом. Ви се не бојите искуства онога, које смо ми имали у најскоријој прошлости, искуства са полупривредним обезбеђењем. То је била једна корисна ствар, али се на брау руку донела, хтели се са неколико чланова да уведу једна тако важна и компликована установа и после три године живота морао је г. Јаша Продановић да те законе обустави на неограничено време, а то значи, да их укине.

(*Јаша Продановић*: Предлог је потекао из Скупштине).

А ни сте га свесрдно прихватили.

(*Јаша Продановић*: Ја сам тога дана дошао за министра).

Господо, баш због тога што ми тежино да обезбеђење радника не буде исте судбине, које је било полупривредно обезбеђење, ми хоћемо да се оно изведе на основу дубоког и свестраног проучавања да се предвиди све што треба, а не да га после краткога времена морамо парламентарном пинциптивом да укидамо.

Господо, обезбеђење радника, рекох вам мало час, као и социјална политика, потекла је у овим садашњим цртама у главном по угледу из Немачке. Па и у самој Немачкој установе за обезбеђење, које су царски министром од 1881. године објављене нису одмах организоване него је установа за обезбеђење у случају болести створена две године доцније а обезбеђење у случају повреда, тек три године доцније.

И пре но што је донесен тај закон пропало је четири разних пројеката на је донесен један сасвим нови. Сваки од тих закона, који регулишу то питање у Немачкој, био је неколико пута, готово бескрајно, много пута мењан, и то у Немачкој која има потпуне статистичке податке, која има необично добар чиновнички персонал, а ми хоћете да после непуне године дана те установе буду код нас до крајњих граница примењене! Ја, господо, тај захтев, искрено да кажем, не могу да узмем озбиљно.

Господо, Немачка је дала у погледу социјалног обезбеђења пример свима државама, она је дуго времена, а готово и дан данас стоји у погледу концепција, које је учинила радничком свету, на врху међу европским културним државама, на и та Немачка, која има тако велику индустрију, која има милијоне радника, која располаже буџетом од неколико милијарде, и та Немачка дала је знатно мање концепција установама својим за обезбеђење у случају повреда и болести, него што је дао наш закон о радњима. Одмах ћу вам то доказати.

Ја ћећу детаљним и сувопарним примерима да вас хорим, ја ћу само две три карактеристичне ствари да изнесем. Да видите шта даје наш закон о радњима у случају болести...

(*Драгиша Лаичевић*: Како даје, кад не даје).

Шта треба да даје...

(*Триша Кацлеровић*: Ви све говорите у будућем времену).

Г. Министар Привреде вам је рекао да закон не може одмах да се примени, али закон у једној правној држави на крају крајева мора да се примени. Дакле, кад се буде применно закон о радњима ево шта ће дати. У случају болести закон о радњима бесплатно лечење, лекови дају се обезбеђеном раднику и његовој породици за све време трајања болести, по немачком закону та се потпора даје само обезбеђеном раднику и за време од 26 недеља. По нашем закону о радњима повучана помоћ даје се за све време болести, по немачком закону даје се за време од 3 дана до 26 недеља. Док по немачком закону породице имају заштите само 6 недеља после порођаја, код нас имају повучану потпору 6 недеља пре и 6 недеља после порођаја.

И, на крају крајева, господо, докле у Немачкој, где је индустрија необично јака, на послодавце пада половина терета а половина на раднике; код нас, где је индустрија врло млада, где се она тек почиње да ствара, захваљујући економској независности коју смо добили према Аустро-Угарској где то њу морамо да негујемо као младу биљку, која од најмањег удара може да поерне, — ми смо ударили две трећине терета на послодавце а једну трећину на раднике. Исти је случај и са повредама. Докле у Немачкој, а тако исто и у Француској, у случају потпуне неспособности закон даје обезбеђење $\frac{2}{3}$ годишње зараде, наш закон предвиђа потпуну годишњу зараду обезбеђење.

Као што видите постоји несразмера између терета, који се код нас намећу индустријалцима и намећу терета који се намећу индустријалицима у Немачкој и Француској. Па зар, господо, кад имате тако један велики и необичан терет, кад имате стварање потпуно нових односа за нашу младу индустрију, зар онда не треба бити смотрен у примени и извођењу закона о радњима.

Зар хоћете да се у току од неколико месеци све ово сруши на наше индустријалце и зар хоћете да ти терети се свале на њих и ако они могу врло лако да их униште, с погледом на тешкоће с којима наша индустрија има да се бори.

Али не треба из овога извести као да ја нисам за социјалну политику. Један културан човек, један човек економски образован не може бити противу заштите радника. Ми, на несрећу, нисмо дуго времена имали никакве заштите радника, јер еснајска уредба, која је до скоро важила, није у томе погледу ништа предвиђала. И кад долази овај закон о радњима који предвиђа радничко осигурање, даје радницима готово потпуну заштиту, онда он представља један осетан напредак. Ја одобравам то што у случају повреда код установе за радничко обезбеђење цео терет пада на послодавца. Ја сматрам да је то сасвим право.

Један послодавац који мора да има довољно приноса од свога предузећа да може из њега да плаћа амортизацију за своје зграде, мора да има довољно приноса да из њега плаћа и амортизацију своје радне снаге. Ако неко предузеће нема приноса и за то оно не одговара интересима земље, оно не треба да постоји.

Ја потпуно одобравам то, што је држава притекла у помоћ радничком обезбеђењу. Ја сматрам

да је она била дужна да то уради. Раднички је свет веома интересант. Он се излаже извесним несрећама и извесним болестима којима се не залажу они људи који се баве другим занимањима, било због саме природе посла било по начинима како тај посао раде. Према томе овај закон о радњама који предвиђа радничко обезбеђење, представља један знатан природни и културни напредак.

Али, шта ја замерајем томе закону? Замерајем му то што није у детаљима довољно разрађен, што предвиђа у неким члановима извесне установе на основу којих тешко може да се види како те установе треба да изгледају, што кад се уђе мало детаљније у њега одмах се види да он представља једну неприродну мешавину најразноврснијих принципа и одредаба, што с једне стране, у погледу радничког света, има одредаба које су веома напредне, толико напредне да смо с њима претекли многе, кад и како од нас културије земље, дотле с друге стране имате веома реакционарне одредбе, тако реакционарне да их нема ни једна друга земља на ма како била реакционарна. Такве су на пример одредбе у погледу запата. Док с једне стране имате одредаба које показују потпуно турсисање од стране државе дотле с друге стране имате стварање готово потпуно самосталних класних установа са великим правима и врло широким делокругом рада.

То је оно господо, што ја замерајем закону о радњама. И кад ствар тако стоји, онда не треба гонити Министра Привреде да пође једним рђавим путем да се паточиља на такав дед, јер ће господи социјалисти у случају неуспеха тек имати право да кажу: како буржоазија ништа није у стању да уради за радничку класу (*Живо одобравање и аљескање*).

Потпредседник, Коста Стојановић. — Дајем четврт часа одмора. Молим г. г. посланике да за време одмора изберу одбор за закон о средњим школама.

(*После одмора*)

Потпредседник, Коста Стојановић. — Молим вас господо да чујете шта је свршено у секцијама. Света су две секције I. и V. изабране чланове у одбор за закон о средњим школама и то I. секција г. Маринка Станојевића а V. г. Јану М. Продановића. Пошто није било довољно чланова у осталим секцијама, остале ће секције сутра пре дневног реда изабрати чланове у одбор за поменути закон.

Предајемо даље. Има реч г. Љ. Молеровић.

Љуба Молеровић. — Кад сам био млад човек, око 20. година, радо сам читао расправе социјалистичке и не само да сам њих читао него и распуштао, које је издавао пок. Светозар Марковић и г. Ђура Љочић. Али сам тада још ја туђим зубима јео, а кад сам почео сам о себи и другима да бринем, кад ми је слезе наопако на теме, а нарочито кад сам видео како се извршује социјалистички програм, ја сам се одмах разочарао и писам могао да пристајем на то. И кад већ толико година нисам практично развио тога социјализма, ја и не могу говорити о њему, али ја држим да је то прилично расправно у својем говору г. Момчило Нинчић.

Господо, ја не разумем, у моју главу не иде, да може неко, да забрани некоме да ради; разумем ако занета има тога да се по фабрикама и другим тешким пословима употребљавају деца од 10—15 година која немају своје родитеље, који су дужни да то спрече онда им треба притећи у помоћ, а ако има деце која имају мајке и оца и њих они дају на рад, ја мислим да нико боду бригу о својој детету неће водити него његови родитељи. Г. Кадеровић казао је како радници од прекомерног рада добијају болест, ваљда туберкулозу. Ја мислим да тај прекомерни рад може зближа да навуче ту болест;

Наш селак ради нео дан и кад не доврши посао ради га и ноћу и онако знојав затри се у сламу и хвала Богу по селима је најмање те болести коју ми зовемо јектика

Господо, кажу да људи пропадају због рада то не стоји, не на несрећу наше отаџбине ни видимо да се наши младићи и наше девојке које немају ни 18 година убијају; убијају се не од прекомерног рада него се убијају из беса.

Онде се говорило како треба поштеда за породиле, шест недеља пре порођаја, а шест после порођаја. Ја нисам учио медицину, нити се у тој разумем, а жао ми је што овде нема кога доктора, да нам објасни колико може тај рад да утиче на породилу. Али ја из мога живота и практике од како живим 40 година у селу нисам нигде видео да који селак доведе какву бабицу или доктора ради породилу, док међутим видимо по варошима госпође које ништа не раде, при порођају зову и бабицу и лекара и једна се раставе са дететом.

Наше сељанке копају кукуруз, и као неписмене неводе рачуна о порођају, и незнају, кад ће да се породи и кад дође тај час, оду у шумарак, породи се и затим наставе свој посао. Дакле то независно од некога прекомерног рада по више од перада.

Што се тиче радника у фабрици, ја не знам како се тамо ради, код нас нема фабрика, тако још нисам ишао, али ја држим да свуда треба поставити правило између послодаваца и радника. Ко хоће да ради, немојте га спречавати, нека ради и дану и ноћу. Ја не познајем Америку, али имам једнога пријатеља у Америци, са којим имам кореспонденцију, то је мој добар комшија и он ми пише како је један рад радио, ноћу, али се тамо ноћни рад плаћа дуго. Тако исто господо, и код нас.

Ја немам никога у задрузи, код мене се све ради радницом сам слугу, и кад радим ја нисам тиранин; чим сунце на заходу моји радници иду на одмор на вечеру и кућама. Али дешавало се више пута, не они него и ја, да морамо да радимо, и по који сахат ноћу али не како ја хоћу, него кад видим да не могу бити готов са вршајем, а почне облачина, ја питам раднике: хоћете ли да радите, докле ово не свршимо и шта тражите, што ће те радити 3—4 сата ноћу, и ако они пеће, ја тражим друге раднике; дакле зависи од погодбе и добре воље.

Господо, ја ћу навести један случај, који лично знам, јер сам се ту лично десио. Радници су правили штрајх у једном месту, а један човек оптерећен децом није могао да штрајхује и ако је

припадао радничкој класи. Он је продужио да ради, а они други радници који неће да раде двојица— тројица сретну га на путу, који су хтели да га — како ви то социјалисте волите — бојктују, а он извади нож и једнога убије на месту а другога рани, и слава суду, он га је ослободио сваке одговорности, али сиромаш одржао је овет неколико месеци затвора.

Господо, ја мислим, да нема оправдања да затварамо радње нашим произвођачима и трговцима који имају да носе не мале но велике терете у овој земљи, и они тако рећи ти су, којима порезници отимају порез ако неће да га плате. Нећу да рачунам Београд, у Београд се стиче цела Србија, Београду дајемо паре сви.

Али узмимо наше паланачке градове, мале варошице где наши трговци зевају пет дана чекајући пазарни дан, да уamu коју пару, да подмире своју потребу. И таман сељак прода нешто и треба нешто да пазари, ви затварате радњу у 12 сати и сад мислим да то траје до 2 сата по подне и по новом програму биће можда и до пет сати. И онда шта ради сељак, док оде у меану мало се напије и одоци, не стигне у своје време кући а у путу неко га може да и ухвати и опљачка ово мало пара, што му претекне, што раније није могао поћи.

Тако исто имате једнога путника, који дође послом у варош железницом око 11 или 11¹/₂ сати, и он има да подмири своје послове и да се истога дана врати. Али он не може да се врати зато, што железница полази у 1 или 2 сата, он мора да чека да се дућан отвори, да штогод купи да из те вароши нешто кући понесе.

Тако је исто и код наших кафеција. Занета код њих нате келнери, али те кафеције и келнери не седе не веселе се у механи за свој рачун по смо ти, који тражимо да се седи ноћу. И зар је право да се кљивавају људи, који треба нешто да пазаре. Они би може бити, што год и платили да иду оду из кафеане неки гости, који дигну зарму и волунају све кафецији, а он не сме ништа да им каже. Ми смо ти, који треба да не седимо ноћу по кафанама, па ће кафеције и вихови момци бити на миру.

Господо, ја мислим, да има много одредаба, које занета треба усвојити, и које треба извести, а које је напоменуо Нинчић као осигурање радника на случај да се у фабрици осакате и на случај болести. То могу не само они и послодавци од својих улога да дају, ту можемо да помогнемо и ми односно српска држава. Тако исто и ми, који имамо душу и срце, вричемо у помоћ радницима, који се осакате на пољским радовима колико ко може и чим може.

Пошто је о овоме много говорено, ја ћу да завршим свој говор са овим: да сам ја у начелу за заштиту раденика и за заштиту послодавца, да не буде тога, кад један послодавац вађе себи 5 до 6 радника да неког дана до зоре за војску избади пуну фуруну хлеба, а да други дођу да их павуку из радње и да им не даду да могу да живе.

Погледседник, Коста Стојановић. — Има реч г. Илија Илић.

Илија Илић. — Господо питање о примени закона о радњама у свима својим одредбама било је предмет дугог разговора прошле скуштинске седнице, тако исто сад је предмет, дугог разговора, а биће предмет дугог скуштинског разговора и других седница због важности самога закона који задире у интересе свију сталежа.

Закон о радњама постављен је на врло широку основу, постављен је на тој основи да колико је год могуће сузбије данашњу конкуренцију а заштитност између послодавца и радника. Дале за задатак има закон о радњама, то да пружи помоћи слабим друштвеним члановима који су економски слаби, даље да сиреми помоћу занатлијских организација, помоћу професионалних организација и коморе раднике за нову социјалну борбу која неминовно насупа са запада и најзад да сачува радну снагу од експлоатације која је тако пужна за наш национални задатак.

То је у главном та широка основица, која је имао закон о радњама да постигне. Сад да се зашитамо: Како је тај закон о радњама сад у пракци примењен и како се примењује? најважнија и најбитнија одредба закона о радњама, то је чл. 69. или 59. не знам тачно, који говори о радном времену. Првог јула прошле године г. Министар Привреде је најенергичније хтео да ту законску одредбу изведе, и ми знамо да су баш овде у Београду почели да контролишу, да ли бакала, трговци и занатлије затварају радње у 12 час., а отварају у 2 часа. Тако је било овде, а тако је било по унутрашности. И знате ли, ко је први дигао глас противу тога? „Одјек“. Он је одмах написао један чланак, у коме је протумачио и у коме вели да није закону о радњама циљ да заштити послодавце, него да заштити раденике; закон није предвидео да радње морају бити затворене, него да раденици не смеју у то време радити.

Тако је „Одјек“ протумачио и одмах је наступио питање у радничкој комори и радничка је комора донела одлуку, да је „Одјеково“ мишљење исправно, и г. Министар Привреде је одмах издао наредбу, да се радње од 12 до 2 не затварају, и status quo, — исто је стање наступило. После тога нико није могао да контролише, да ли је оно време кад се не затварају радње, да ли у то време долазе шегрти или не. Нико то није могао да контролише, а то је и немогућност контролисати; кад се затворе радње, онда се може контролисати; али кад се не затворе, онда не може. Ја само хоћу да кажем ово, да ово што је „Одјек“ казао, да то није његово мишљење, јер неће онај који је тај закон издао да га изигра, него да је то мишљење свију бакала и трговца који су натурали, да се трговачка комора изабере онако, како је изабрана; они диктују, како у Београду, тако и у унутрашности.

Опет хоћу да кажем и ово, да није за то нико крив, крива је сама култура, сам систем и само образовање наше; не можемо ми на једанпут са својим традицијама да раскинемо. Наш је сељак, наш је занатлија, наш трговац научио да са ове основице води борбу, и ви не можете одмах прекинути те традиције, па да тражите да се уведу нешто ново. Ви не можете тражити нпр. да наш

канатлија дође у 6 сати, да ради до 12 часова, па да онда од 12—2 час. а не ради, па после опет да дође од два сата да ради. Није он то научно; он је живео дуго година по традицијама и ви га сад не можете натерати, да он живи под новим погодбама.

Господо, још један доказ. Вели се, да се закон о радњама не примењује, да је тај закон наше споразумно дело, али да се у првоме реду самосталци њиме хвалишу, али ниједна интервенција није пала поводом тога, па не само то, него и кад је г. Министар Привреде изјавио, да ће изнети измене у томе закону, чак ни онда није ништа о томе казано.

Господо, данашње друштво заснива се на конкуренцији, данашње капиталистичко друштво живи на конкуренцији. Господо, данас се морају све снаге, сви они који имају животне способности, да се пусте, да своју интелигенцију, своју вештину, свој умни рад употребе до крајњих граница са тма, да им други не сметају. То је та основица, и кад пустимо начело конкуренцију, онда не можете наћи основицу како ћете зауставити ту конкуренцију. Не можете казати: доведе се може нагомиланити капитал, а одакле не може; то је негодно, то је тешко, треба много искуства, па да се пађе једна основица докле треба да се заустави послодавац, а да се заштити радник. То је тешко и кад је тешко, онда се не може прекоревати ни један министар, који тај закон не изводи.

Данашње друштво засновано је на капиталистичкој основици; оно је способно да да политичку солидарност. Сви смо за то да дамо опште право гласања у погледу управљања државом. Али тешко је извести економску солидарност и сваку класу на исту основицу ставити да свакоме дамо заштите и да му према раду дамо помоћи. То је немогуће извести. Ви сами видите привредни инспектори то је једна установа најјача гаранција за извршење овога закона о радњама. Имамо три инспектора. Ви кажете да има многобројно жалби и молби и код министра и код инспектора, те да се опет по њима не може дати задовољење, и ако све те установе раде, јер ми не можемо да уђемо у живот народни, да замиримо свуда, па да све те односе регулишемо. Ми не можемо у свако село да идемо и да водимо бригу о томе ко се огрешно о закон о радњама и нема тога чиновника, који то може постићи.

Најбитнија одредба у закону о радњама је чл. 69. који говори о радном времену, и он је савице целог закона. Јер кад се регулише радно време и радна снага, онда се цени скупље радна снага јер кад се мање ради, капиталисте морају више да плате ту радну снагу, јер је исти капиталист радне снаге. Нека има и седамнаест инспектора, па ипак они не могу да испуне ону дужност, коју им закон налаже.

Друга је ствар ова. Закон о радњама није се још осетио по селима. По варошима јесте, али по селима није, а кад се тамо осети, онда ћете видети немогућност да се овај закон о радњама реализује.

Ја говорим о томе у колико је могуће да се под данашњим приликама оствари закон о радњама и како је то могуће.

Шта треба тражити од једног закона да буде прави закон и израз народних жеља и да се може да оствари. Закон не може ићи за сто година у напред, нити мање изостајати по времену, већ мора да се управља по развијању самога друштва у даном моменту и у даном месту. Ако хоћете, реците, да поправите једну азијску провинцију, ни не можете то да урадите доношењем једног закона, зато што нису чланови тога друштва погодни да приме те прописе.

Да напоменем још и ово. Данашња држава је културно социјална установа. Она припомаже социјални развитак и све установе које просвећују народ, раднике и остале сталеже; она помаже саобраћај и даје привреди директиву. Радикалној странци се пребадује па се каже да она није ништа учинила за привредни развитак Србије за последњих тридесет година.

Ја могу да признам да је се она борила за ове слободе, јер док нема слободе, не може бити никаквог развитка. Ми смо се борили и извојевали ове установе које су гаранција за слободу кретања наших грађана, па смо се борили да је се могла да јави и социјалистичка партија и да добије свога израза у овоме закону о радњама. За време реакције није било социјалистичке организације нити су се смели јавити. Кад смо извојевали те слободе, онда смо прешли на привредни програм наш, који се састоји у томе, да даје директиву у подизању железница и путева, те на тај начин да подигнемо цене продукција и исплате.

То је општа тенденција привредне политике радикалне странке. Али ми не можемо привредне односе изменити и не можемо сузбити конкуренцију докле да разне класе уравнимо. То је немогуће.

Што смо могли да постигнемо, ми смо постигли. Дали смо као што сам рекао, један правац, један полет економском развитуку и, као што видите данас, већу да кажем да немамо сиротиње, али имамо данас пута и начина, да сиротиња свој есман продаје по душло већу цену, него што га је раније продавала. То је наша радикална странка учинила; то смо ми учинили. Сам живот и саме прилике показале су, да се преко тога није могло ништа више учинити.

Трећа битна одредба у закону о радњама јесте осигурање радника. Многобројним прописима је наређено да сами послодавци осигуравају раднике. Сад ту привредни инспектори могу — то је њихова дужност — да то контролишу у колико послодавци испуњавају те услове за развитак радне снаге, да виде какви су станови и инсталације.

Још се, господо, виче и пледира за радничке пензије. Дело, господо, ми немамо ништа противу тога, али шта се тражи за радничке пензије? Тражи се субвенција државе. Ко треба то да да? Селак. А колико их има? Четири стотине хиљада домова. Тих 400.000 домова треба најпре осигурати, па онда осигурати радничке пензије и тражити да они дају субвенцију за то.

Потпредседник Коста Стојановић. — Претрес по овој интерелацији не можемо данас завршити, јер је велики број пријављених говорника. Питањем Скупштину, је ли волна да завршио данашња рад? (Јесте).

Пре него што данашњу седницу закључим, извадите чути дневни ред за идућу седницу.

За дневни ред идуће седнице предлажем промену данашњег дневног реда, са уметком прве тачке дневног реда, читање извештаја Верификационог Одбора и са додатком још једве тачке: одговор г. Министра Народне Привреде на интерелацију г. Косте Петковића о иржоници у Борском руднику.

Прима ли Скупштина предложени дневни ред? (Прима.)

Данашњу седницу закључујем, а идућу заказујем за сутра у 9 часова пре подне.

Седница је закључена у 12¹/₄ час. по подне.

XV редовни састанак Народне Скупштине биће у петак 1. јуна 1912. године.

Почетак рада тачно у 9 часова пре подне.

Дневни ред:

I.) Претрес извештаја Верификационог Одбора о изјави г. Николе П. Пашића за које се место за посланика прима.

II.) Наставак одговора г.г. Министара на интерелације г.г. Драгана Јанчевића и Трише Бацлеровића:

1.) Г. Министар Народне Привреде — о примењивању закона о радњама.

2.) Г. Заступник Министра Финансија, Председник Министарског Савета — о укидању свих монопола.

III.) Одговор г. Министра Народне Привреде на интерелацију г. Косте Ј. Петковића — о Борском Руднику.

Видео секретар,

Д-р Вел. Јанковић

ИНТЕРПЕЛАЦИЈА

Господину Министру Унутрашњих Дела

Марко Томић, земљоделец из Парцана, поднео је 18. октобра 1911. начелнику среза космајског кривичну тужбу против Радивоја Јовановића из Парцана за *илевину* (сена), која по процени вештака износи 760 дин. Како се зна учинилац наљевине, за кога и сведоци утирђују да је извршио ово злочино дело — част ми је запитати г. Министра:

1. Зашто полицијска власт среза космајског није ни до данас ово дело окончаља и учиниоца за овај злочин спровела суду.

2. Је ли вољан г. Министар настати да полицијска власт у оваким случајевима убрза рад, како би оптужени грађани што пре дошли до накнаде учињене им штете?

30. маја 1912. год.
у Београду.

Интерпелант
Мих. Ј. Ђорђевић
народни посланик.

ИНТЕРПЕЛАЦИЈА

Господину Министру Просвете

Својим актом од 28. октобра 1908. ПБр. 16.678. г. Министар Просвете поставио је г-ђу Емилију Зековићку учитељицу у пензији за *заступницу* учит. III. раз. женске школе у Београд-махали. Вршилац дужности управника школе у том кварту о томе је известио актом од 10. новембра 1908. год., Бр. 175. одбор школски у Нишу, као и да је г-ђу Зековићку увео у дужност 5. новембра и моли да се о том извести и школска благајна. Оба ова акта примио је бив. деловођа школског одбора г. Велимир Павловић учитељ у Нишу и на седници одборској од 14. децембра 1908. год. под Бр. 141

својеручно завео у записник овај свој реферат: „да је г-ђа Зековићка постављена за учитељицу III. раз. (место г-ђе Стане Ађимовићке) да је уведена у дужност 5. новембра“. Према онаквом неверном реферату одбор је г-ђи Зековићки одобрио и издавао од 5. новембра и станајину, као учитељици, не знајући да је она заступница, те да јој станајина не припада.

Тек после неколико месеци школски одбор је дознао за ову превару, као и да је реферат школ. деловође г. Павловића био неверан.

Дознавши то, одбор је 23. јула 1909. год. одлучио, да се та неисправна радња г. Павловића, коју одбор сматра за фалсификат, достави г. Министру, и да се оптужи: г. Велимир Павловић за фалсификат, и г-ђа Зековићка, за саучесничтво у превари, јер је и она знала, да нема права на станајину, а примала ју је и од ње половицу давала г. Павловићу. Одбор је то учинио 25. јуна 1909. године.

Од тога доба па до данас протекле су три године, и мени је непознато, да је Министарство Просвете иследило ову ствар и кривце подвргло законској одговорности.

С тога ми је част умолити г. Министра за одговор:

1. Је ли му познат овај случај преваре и фалсификата учитеља у Нишу г. Веље Павловића?

2. Ако је кривица ислеђена, зашто јој г. Министар није дао до сада законскога следства?

Мисли ли г. Министар да овако дуго оклевање, да се кривац подвргне законској одговорности, уди моралу, који један просветни радник, првенствено васпитач младежи мора да има?

30. маја 1912. год.
у Београду

Интерпелант
Радослав Агатовић
нар. посланик.